

53776
53777

ЈЕЛИЦА БЕЛОВИЋ

ПЕДЕСЕТ ГОДИНА ЖИВОТА И РАДА

НОВИ САД
ШТАМПАРИЈА БРАЋЕ ГРУЈИЋА
1936

*Господину Министру
Просвете.*

Ova toliko zaslužna žena nikad nije
dobila priznanja i odlikovanja od Ministra
PROsvete, *... али добра де-
ла никад нису дошкан дошла у
односу према времену у коме се
развија и негује извесна кул-
тура.*

Пе
ЧЕТРДЕСЕТ ГОДИНА
КЊИЖЕВНОГ РАДА

ЈЕЛИЦЕ БЕЛОВИЋ-
БЕРНАЦИКОВСКЕ.

НАПИСАО:
ДУШАН ЈЕЛКИЋ.

САРАЈЕВО 1925.

ШТАМПАРИЈА „ОБОД“, САРАЈЕВО.

53776

Za obnovo
Univerzitetne biblioteke
v Ljubljani

podaril dr. F. Lukman

dne 30. / X. 1945.

Предговор.

„Чудновато је у истину с тим нашим интелектуалним животом. Другдје је умјетник или писац радник — код нас је борац. А не само борац са животом, са својом нутрињом, са својим немиром; него и борац у самообрани са простим хамалима и хајдуцима.

Милан Беговић (Обзор, јуни 1924.)

Кад овако говори један наш истакнути мушкарац, шта да каже једна жена, — једна удовица, без протекције и без »свежа« ?

За то је било потребно, да се изда овај јавни рачун о раду кроз 40 година, о коме данас »мјеродавни кажу : не знамо што је радила!« ...

Овај је спис несебичним трудом израдио један идеални, одлични наставник г. Душан Јелкић у Старом Бечеју. Он лично не познаје госпођу Беловићку, али је пратио њезин живот и рад. Не могав о свом трошку издати лијени свој посао, пошаље га још 1920. у Америку, гдје га је у »Србобрану« издао и пошратио одлични наш др. Паја Р. Радосављевић, професор на универзитету у Њу-Јорку, желећи, да тим некога у отаџбини потакне, да се заузме за госпођу и њезину судбину. Прошле су четири године. Неко се не маче.

Тако смо ми — ученице њезине — чија имена не значе ништа — одлучиле, да то учинимо и дамо милој наставници као »божићницу«.

Молимо у првом реду нашу женску удругу у Сарајеву »Цвијету Вузорић«, да се у својим састанцима позабави том књижицом, а онда исто молимо и све остале удруге, све рођубе, министре и све оне, који »ведре и облаче!« —

У Сарајеву о Божићу 1924.

ЖИВОТ.

Преци ове уважене госпође пребјегли су у 17. вијеку из Црне Горе у Херцеговину, гдје и данас има читаво село Бело-вића (Столац). Из Херцеговине прешле су неке породице у Србију и Угарску, гдје су за војничке заслуге добиле племство. Отац Јеличин био је професор гимназије у Љубљани, док нијесу Немци растјерали Југославене са школског поља. Тада он са другима гоњеним родољубима добије службу у главном граду Славоније у Осијеку. Ту у равној Подравини од матере Кате, кћери учитеља Фрагнера, роди се 1870. г. Јелица. Просвјетлени отац јој видјевши у дјетету дара и енергије за науком, полагао је велике наде у њу. Он јој је био први учитељ, али умре рано. Касније са братом др. Јосипом Беловићем покојним (другом данашњих министара) учила је стране језике. Чим је свршила школе у Осијеку, мати је пренесе у Баково, у завод великог бискупа Хрвата Штросмајера. Ту је имала прилике да упозна биснопу народне ношње и нар. пјесме и тој је љепоти онда посветила сав живот. Велики владика често би ју миловао по коврчастој коси и говорио: »Беловићева Јелица, запамти то — Ти нијеси осјечка Швабица!«

Из Бакова оде у Загреб у самостанску учит. школу, јер тада у читавој нашој држави није било другога завода за виши женски студиј. Но како је Јелица била рано умировљена, отишла је последије на више науке у Беч и Париз. Већ као млада жена говорила и познавала је литературе у 9 језика. То је и данас ријеткост код нас.

Била је још ученица, кад су излазиле прве њезине радње (1885.) по свима тадањим омладинским листовима. Њезини професори др. А. Мауровић и др. Ј. Јанг (обојица касније бискупи) много су се веселили даровитој дјевојци, давајући јој лијених књига и будући у њој вољу за јавни рад. Директор загребачке мушке препарандије и уредник »Хрватског Учитеља« Карло Матица износио је њезине радове отворено (без псеудонима) и није јој дозволио, да се дуље сакрива шалећи се кајкавским дијалектом: »Кај се пак толико скривате спаметни пучек наш?«

Учитељевала је најприје у Загребу, онда у Руми, те у Осијеку. Неуморним и одушевљеним својим радом привукла је већ 1893. пажњу босанског тајника просвјете Љубоја Длуштуша — и он ју намами у Босну, обећава љепшу каријеру. Год. 1895. намјештена је у Мостару и ту ради у колу Дучића, Шантића, Протића, Шоле и др. код српске »Зоре«. Ту се упозна са племенитим и витешким Пељаком, вишим судским чиновником: Бернациковским, који ју је не само волео него и високо поштовао те се 17. фебруара 1896. венчала за њега. У Мостару није остала дуго, отишла је у Сарајево а отатле буде премеме-

штена у Бања Луку као управитељка више девојачке школе. Сада јој се као управитељки проширило поље рада јер је могла радити и самостално, те и давати иницијативу у школском васпитном раду. Била је од првог часа свог рада велики присташа и апостол јединства Срба и Хрвата и на тој идеји ради свесрдно и искрено до данас. Но политичке су прилике тада биле такве, да су се те врсте радница прогониле снако како је то само аустријска управа умела и могла измислити. Пошто Јелица није правила разлике између Срба и Хрвата сарађивала је у часописима педагошким и белетристичним како хрватским тако и српским. Јелица хоће да се у школи прослави Св. Сава у време, када се жандармским бајонетима растеривао српски свет, да га не слави — свечано, да се дели коликово накићено бонбонима, свакој ученици засебно на тањир. Шеф наставе Драгуш одобрѝ јој жељу и од Земаљске Владе стигне писмена наредба са 120 Круна, да се за тај новац купе писанице, бонбоне, крет, тањир и остало што треба. Управитељка сва сретна, кува, кити, учи девојчице декламацијама и песмама, кад наједанпут, на вече у 9½ сати дупа ондашњи окружни школски надзорник Томинац (велики Србождер), стоји пред вратима и тражи да са директорицом говори званично. Донео јој је забрану прославе Св. Саве, позив окружном начелнику и пријаву да је под дисциплинарном истрагом, јер да шири српску пропаганду као књижевница и наставница. Остаде Св. Сава без славе на ругло целом граду, а на тај свечани дан ученице су гледале своју директорку, где је полицајац водио среском начелству. Од истакнутих Хрвата био је тада у Бањалуци као политички асистента Владимир Трешћец који је из опрезности (да не би покварио каријеру), радио под псеудонимом Влад. Борота (за Матицу Хрватску). Он је најоштрије иступао против јадне Јелице, особито кад је због неке афере био тужен суду, а судач Бернадиковски муж Јеличин, није хтио да суди »ни по бабу*» ни по стричевима«. И сада су настала ситна боцкања игло, која загорчавају живот и трују душу човеку. Имала је истраге сваке недеље. Биле су ове врсте: Зашто су на задаћницама српска имена? Зашто ученицима у Споменицу пише српски? Зашто се у школи звони по сату г. Бернадиковског, њеног мужа, и т. д. Надзорник јој писао над главом као Дамоклов мач. Долазио јој је у јутро у 6 и по сати и гонио је из постеље, у подне за ручком, у вече опет и тако непрестано. Мрцварење и дисциплинарни истраге — разумије се — лако је било удесити, а двоје младих људи није могло да изађе из те недостојне борбе здрави и читави. Беловићева је тешко оболела и крајем 1908. пошаљу је у мир. Кад је већ 6 мјесеци била у мировини, стиже званичан спис, с којим ју скидају са части управитељице. Мртву, убише је поново. У спису пријете јој, да

*) Бабо му је био тада шеф у одел. Просвет. у Сарајеву.

и као пензионерка нипошто не смије више ништа писати, што не би било по вољи аустр. властима. Ваљало је опет радити под псеудонимом. Износимо ово да млађе покољење види у каквим су приликама и са каквим посљедицама радили духови јаке моралне кичме. Но ни мужа јој нису оставили на миру. Њега 1902. год. преместе у Кључ, 68 километара далеко од последње жељезничке станице, у једно забито среско место. Но, Јелица није ни овде клонула духом. Њена устрајност и издржљивост у раду коју је наследила од матере Германке није је ни овде остављала. Перо није испуштала из руку. Свом душом и својим племенитим срцем баца се на проучавање нашег веза и текстилне индустрије о чему периодично извештава јавност.

1906. год. је поновно у Сарајеву са својим мужем заједно. 1907. и 1908. је у Загребу гдје уређује 2 музеја етнографски и обртничко-уметнички. 1910. год. је у Прагу где је главни радник у приређивању изложбе »Српска Жена«. Враћа се натраг у Сарајево одакле у сврху прибирања збирки за проучавање народног веза путује по целој нашој територији о свом трошку. Многи ће можда питати откуд једној сиротој пензионерки толико новаца да може путовати по целом нашем народу? — Отуд што јој је муж наследио велико породично имање те је мужевљевим новцем путовала. 1913. је издала и уредила уз сарадњу неких наших јавних радница књигу »Сркиња«, због које је кад је рат избио морала бежати из Сарајева у Осijek, гдје је била све до 1917. г., када се је вратила натраг у Сарајево као уредница јединог српског листа у целој монархији »Народна Снага« (Штампарија Ристе Ј. Савића). Од 1918. је после скоро 16 година опет наставница, овај пут као »најмлађа« на трговачкој школи у Сарајеву ма да би јој право мјесто било на музеју, гдје код нас за текстиле нема бољих стручњака од ње у читавој држави.

Њезине књиге.

На народној култури радила је Јелица пером, живом речју у школи као наставница, делом и добрим примером (путујући по отаџбини, не само по великим градовима, него и по забаченим селима, прибирајући народне везове). Књижевни јој је рад огроман. Јер осим што је радила на српско-хрватском језику, писала је још и на немачком и француском. На српско-хрватском језику ово су јој дела :

1. 110 играа на младеж. Са 27 слика. Загреб, 1890. издање Хартманове књижаре, стр. 80. 1902. друго издање без знања аутора. Сад је поновно нашампано.

2. Искрице из свјетске књижевности, Загреб 1896. Издао Хрв. пед. књижевни збор у Загребу (латиницом). Распродано.

3. Наша омладинска литература (Сарајево, 1897.; сепаратни отисак из »Школског Вјесника«; латиницом и ћирилицом).
4. Дјечија психологија данашњег времена (Сарајево, сепаратни отисак из »Школског Вјесника«; латиницом и ћирил.).
5. Из мога албума: Психолошке фотографије, Сарајево 1917. лат. и ћирил.
6. Пољско цвеће: Народне приповетке из Херцег-Босне, Загреб, 1899. Издао хрв. пед. књижевни збор са сликама. Друго издање 1912. без знања аутора. Превео на чешки Др. Карел Булерж, 1902. (лат.).
7. Меандри: Књига кевницама, Загреб 1900. Издање Лав. Хартмана, Друго издање, 1906. без знања аутора (лат.).
8. Разговор цвијећа: Народне приче, Загреб, 1901. Издање »Малог Добротвора« (лат.).
9. Интелектуални и морални развитак дјетета од Габријела Компејреа. С француског, Загреб 1904. 241. Издање хрв. пед. књижевног збора у Загребу (лат.).
10. Како би ваљало уредити изложбу народних радова, Пожега, 1903. Наклада »Народа« (лат.).
11. Наше кевнице: Прилог психологији. Ср. Карловци, 1904. (Прештампано из »Новог Васпитача«, 1904. и 1905.) (ћир)
12. О препороду хрватске везилачке индустрије, Задар, 1904. Наклада »Народног Листа« (лат.).
13. Хрватска читма, Пожега, 1905., 142. Издање »Народа« (лат.).
14. О развиту текстилне орнаментике у Хрвата и Срба, Загреб, 1906., 85 и 60 слика. Прештампано из »Зборника за народни живот и обичаје Јужних Славена« (лат.) Двије свеске.
15. Грађа за технолошки рјечник женског ручног рада. По налогу Земаљске Владе за Босну и Херцеговину прикупила. Штампано као манушкрипт. Сепаратни отисак из »Школског Вјесника«, Сарајево, 1898.-1906. стр. V 444 196 и 621 20 слика (лат.). Ово је дјело епохално — и да Беловићева није ништа друго урадила осим то дјело, заслужила би највећа признања. Данас је то дјело прави књижевни раритет. И културнији народи поносили би се њиме.
16. О ренесанси наше везилачке умјетности, Трст, 1906. издање »Тричанског Лојда« (лат.).
17. Каталог народописне збирке трговачко-обртничког музеја у Загребу. У више језика, Загреб, 1906. 45. Наклада трг. обртничког музеја. Сложила на позив трговачко-обртничке коморе (лат.).
18. Хрватски народни везови. Са 17 оригиналних слика. Осиек, 1906., 98. Наклада књижаре Људевита Секлера (лат.).
19. Народно техничко називље. Ср. Карловци, 1907., 300. Сепаратни отисак из »Новог Васпитача«. Напоуна лексикону под број 15.

20. Албум српских везова. По збирци Јелице Беловићеве. Сарајево, Издање Великог Управног и Просвјетног Савјета. Сложила на позив Вел. Управног и Просвјетног Савјета у Сарајеву за српске школе. Рукпис (фир.) уништен од аутријске цензуре).

21. Каталог земаљског умјетничко-обртног музеја у Загребу. Накладом музеја уз обртну школу, Загреб, 1907. 95. У више језика. Сложила на позив кр. хрв.-слав. земаљске владе (лат.).

22. Мали албум хрватских везова (за основне школе). Мали Лошињ, 1907.—1908. Накладом »Младог Истранца«, Сложила на молбу истарских учитељица у корист »Дружбе Св. Ђирила и Метода« (лат. распродан.).

23. Хрватске јелице: народне приче, са 30 слика. Издање »Младог Истранца«, Пула, 1908. (лат.).

24. Српски народни вез и текстилна орнаментика. Оригинална монографија на основу историјских докумената. Са 14 оригиналних слика. Нови Сад, 1907. III. 254. Издање »Матице Српске«.

25. Млада учитељица. Роман (као прилог »Новог Васпитача«, 1909.). Ср. Карловци (фир.).

26. Хрватски Народни везови. Љубљана, 1906. Из »Педагошког Летописа«, VIII. 1909. (лат.).

26. Божићнице, Загреб, 1910. (лат.).

28. Српкиња: њезин живот и рад, њезин културни развитак и њезина народна умјетност до данас. Наклада: Добротворне Задруге Српкиња у Пригу. Сарајево 1913. 128. Са 112 слика. Чист приход у добротворне сврхе (фир.).

29. Јабuka за добру дјecu у слободној Југославији, Сарајево, Штампарија Р. Ј. Савића, 1918. 48 стр. (фир. и лат.).

30. Рецензије и прикази. 200 стр. Прешт. из новина 1913.

31. Бијело робље. Проблем проституције. Вошички 1923.

Крајем г. 1924. склопила је са једном од данас најугледнијих њемач. издавач. књижара (Дресден), уговор, да напише културну историју Јужних Славена, коју мисле издати у сјајном илустрованом издању. Беловићева је са старим својим одушевљењем примила и ту одличну понуду, па је о томе обавијестила надлежне личности. На срећу овај пут је шеф у одељењу за Министарство Просвјете у Сарајеву човек ванредних умних способности, др. Ђока Ковачевић, који гђи иде на руку, да може задаћу, коју је примила достојно привести крају. Од коликог је значења таква књига баш данас у доба тешких домаћих криза — лако је разумјети. Да ће Беловићка свој народ приказати иностранству у слици пријатној а ипак научно истинској — о томе нема сумње.

На њемачком језику (под псеудонимом Љубе Даничић засебно су прештампане ове књиге :

1 Erotische Einschlüge in den Stickornamenten der Serben, Leipzig, Schroll & Co. 1909. Илустровано.

2. Das Hemd im Glauben und in den Sitten der Südslaven, Leipzig, 1910.

3. Die Frauenschürze bei den Südslaven, Leipzig 1914.

4. Der Webstuhl im Zauberglauben der Südslaven, Leipzig 1914, str. 204.

5. Handtuch und Goldtüchlein in Glauben, Brauch und Gewohnheitsrecht der Slaven (Anthropophyteia: Jahrbücher für Fokloristische Erhebungen und Forschungen zur Entwicklungsgeschichte der geschlechtlichen Moral, herausgegeben von Dr. Friedrich S. Krauss, Leipzig.

6. Die Brautnacht im Glauben, Sitte, Brauch und Recht der Völker. (Ibid.)

7. Von der Niederkunft in Brauch und Glauben der Völker. (Ibid.)

8. Die Nachgeburt im Glauben der Völker (Ibid.)

9. Fruchtbarkeitszauber (Ibid.)

10. Von dem Muscheln und Schnecken (Ibid.)

11. Erotik und Skatologie in der südslavischen Küche (Ibid)

X. 1913.

12. Das Guslarenlied. 1925.

13. Bei der Zauberin Hamša Fatima, einer Ziegeunerin aus Gorica (Ibid, VII, 1910, 407-15).

14. Bei Hodscha's Zauberverschreibungen 1913.

15. Muzik und Gesang bei dem Südslaven, Berlin 1923.

Осим тога била је уредница листа сарајевског »Фрауен-велт« кроз више година, а сарађивала је на овим странојезичним часописима :

»Frankfurter Zeitung«, »Frauenzeitung«, »Drau«, Slavonische Presse«, »Bevue Slave«, »Revue des Deux Mondes«, »The Gypsy Lore« itd.

Радови по часописима и новинама.

Код нас је ушло у обичај, да по биогр. писцаца видимо брижљиво нотиране све радње, које је дотични написао. Држећи се те праксе, ја сам настојао, да скупим све што је г. Беловићка написала кроз 40 година, јер сам то још као ђак радо читао и биљежио. Али тога је толико, (много и под псеудонимом), да крај најбоље воље нијесам скупио више него $\frac{2}{3}$ од свега њезиног рада. Она сама — не сјећа се својих радова, нити их је сачувала. Готово није било срп. или хрв. часописа гдје није била позвана, да сарађује.

У педагошким часописима објелоданила је ове одуље радње:

1. »Школски Вјесник« (Сарајево, у ћирилици и латиници). 1895.: Жена будућности; Први лист; Наши рачуни; Дјечија игранка; Пустите малене нека се играју; Са народне изложбе у Прагу; Из природе у природу; Мајка је мајка; Дјечије игре;

Педагошке мрвице (Инверзија; Писамце; »Једни Лиско«, Модерна Катипа; Свијет је изашао одвише учен. Рупе у глави; Дјечје сузе; Горко-слатка успомена; Прије нешта; Донкихотизам у школи; Вертерови боли; Цртице из Амико дела прима и т. д.). 1896.: Поезија школског живота; Гајимо идеале; Из школе у живот; Годишња доба у школи; Из дневника једне учитељице; Моја учитељица; Дјечије сузе; С. Радхакрисхам у колеџу у Марахији, индијански педагог (из »Едјукешинал Тајмс«); Педагогија Жорж Сауда (по »Истоар де ма ви« из Реву педагожик, бр. 12, 1895.); Наставна средства за повјест (Педагогичум, март 1890.); Сједнице учитељског друштва о средњим школама у Лавову (Беник Полски, год. 29, 25, III, 1896.); Филозофска метода Исака Њутна («Едјукешин» Бостон, јуни 1896.); Школски затвор (Л'Еклерер педагожик, Мај, Елире Корно); Сврха и циљ повјесне наставе у Сауел Турбера (Едјукешин, април 1896.); Послије школе, а прије живота (Лефевр у: Рев. пед., јули 1896.); Идеје Канта и Фихтера у узгоју од М. Ф. Сауфи у: Рев. пед., јули 1896.); Педагошке мрвице, 1897.: Народна пјесма у језиковној настави (особито у дјевојачким школама); Љубав и узгој; Наш оmlадински узгој; Наша оmlадинска литература; Наше дјевојчице; Основна почетна школа у општини Монтобан прије и послије 1789. (из: Рв. пед.); О декрету 29. фебруара II. год. (Рев. пед., 1894., бр. 1.); Рад одбора за јавну наставу народног конвента од 1. фебруара до 30. вентоза II. године (21. нов. 1793. до 20. марта 1794.; из Рев. пед. св. 1—4, 1897.); Мајка! (Рев. пед.) (Реву де Белжик, 1897., св. 1.); Приватни пионери у узгојној методи (Едјукешинал Тајмс Лондон); Диктовање и настава у правопису О природописној настави у основној школи (Л'Еко де л'Ансењман пример, 12, 7, 1896.); Наобразба домаћег народа у Алжиру (Рев. пед., III, 1896.); Жене у ученом свету (Ле Монд Модерн, јули 1895.); Хидрографија слатких вода (Рев. пед., април, 1896.); Бела (Реву де Белжик, јуни 1897.); Утјецај позоришта и романа на морал (Рев. пед., април, 1896.); Школе за кућанство у Немачкој (Рев. пед., март, 1897.); Промет идеја између Француске и Билгеске (Рев. де Белжик, септ. и окт. 1896.); Млади злочинци (Рев. пед., март, 1897.); Антони Слосарски, вел. учењак пољски; О узгоју дјевојака у Индији (Едјукешин, март 1899); Из Јапана (Рев. пед., нов. 1895.); Педагошке мрвице; Први пријатељ; Слатке успомене; Без обзира; Прво искуство; Зашто је лагао; Из мога дјетињства; Из хронологије дјечијег живота; О књизи; А траверс ла Босни е л' Херцеговини Г. Капи-а.

»Нова искра« (др. Славко Милетић) — доносила је више њених радова, а тако и загреб. »Србобран«, »Народне Новине«, »Домаће огњиште«, сарајевски »Југославенски Лист«, »Народ у Пожеги (Вилдер) доносио је много радова, а тако и »Народни Лист« (Задар), и »Бановац« (Петриња.); Школа (Карловац Широла), доноси велики број њених радова, т. 1897., 1898.,

1899., 1900. — У освиту 20. вијека. — Савјест у дјече. — О удаји учитељица. — Суставно понављање у школи. — Мисли учитељице о култу мртвих. — Особине наше расе. — Југослав. темпараменти. — Љубавна писма дјевојчица. — Занемарени фактори у узгоју. — Садизам у узгоју. — Сии људског рода (10 глава). — Окултизам и мистика. — Први састанак ученица послје десет година. — Дјеца су златна. — Босанска цензура и писци. — Ускрсена звона. — Пакосне жене. — Народно гуслање у школи. — Народне мелодије у школи. — Породица и традиција. — Разблужена деца. — Материне мазе. — Госпојице, које ништа не читају. — На почетку школске године. — Ада Негри. — Зашто се бојимо? — Франка Пашкец, прва феминисткиња у Хрватској. — Савка Суботић, прва феминисткиња у Срба. — Пркос. — О нашим народним играма. — Више смијеха у животу. — Људска срећа. — Сексуално питање у узгоју дјевојчица. — Мој најмлађи друг. — Из старих писама. — Из старих сандука. — Први мраз у љубави. — Сексуални проблем у браку. — Дом и школа. — Наша преводна педагошка књига. — Кинеска педагогика. — О раду Марије Фацковићке. Дописивање са умним људима. — Филателистика у школи. — О раду Милене Мразовић. — Позориште и школа. — Концерти. — Како да се одржимо дуго млади. — Поглед на небо. — Моја најмилија учитељица. — Нешто из модерне астрологије. — Моји идеали. — Маглене слике.

2. »Напредак« (Загреб, све латиницом). 1894.: Мајка и кћи: Поезија и младост; Философија педагошка: Старе тетке — узгајатељице; Жена јунакиња: О женском слејду; С етнографске изложбе у Прагу: Предавање на уч. Скупштини у Осјеку (као делегат хрват. владе, у 12 одељака): Што госпођице радо читају?; Мук је сухо злато: На првом плесу; Фаустова Маргарета; Књига за дјевојке; 1896.: Идеализам у повјесној настави и литератури; Глазба и узгој; Модерни језици; Наша дјевојка; Одзов на позив »Хрватским Учитељицама«; Вјекслав Фрагнер; О напредовању школства у Босни и Херцеговини; Милаковићеве Пјесме за младеж; 1897.: Из народне педагогије пољских Израилџанка (етнографска расправа); Поезија у говору народа (етнографска радња у 24 одељака); Жена у повјести; Јер кад жене буду жене праве; Пољаккиње — педагошке списатељице; Анонимна писма; Социјална патологија и социјална терапеутика; Душевни развитак дјетета уопће и развитак његовог говора напосе (псих. студија Др. В. Олтушевског); Наша »пренатоварена дјеца«; Дарови за нашу дјечицу; Чаврљање »о младој дјевојчици« (у 14 одељака); Једно прије подне (Педагошки есеји); Морални осећај у дјече (по Б. Переу); У борби је живот, у раду је спас; О цртању с гледишта психолошког (по проф. пед. школе у Буфале, Њујорк држава — Др. Ошну); Социолошка основа у школском узгоју (Комо Макмилнани). 1898. Соња Ковалевска; О хумору у школи; Ничеова филозофија

(у 10 глава); Школство у Енглеској; Тапштина у женском узгоју. 1899.; Карневал (модерни узгој плесања); Педагогија за възгледним психологичним засад од др. Бл. Јасовскога у Лавову); Учитељска савјест. Школство у Галицији; Из талијанске педагошке књижевности; Ште ме је научила моја ученица; Цртице из америчкога школства; Педагогија од Оскара Крајсмана (на енглеском); Жене које нишу. 1900.; Конвенционалне лажи у узгоју (у 6 одсјека); Ничеов слог. 1901.; У сибирској школи (из: Еко де ла семен); Хигијена духа; Школство у Новој Зеландији (посенглеском). 1902.; Ниче и култура садашњости; Последње дело Х. Спенсера. 1903.; Ниче и Вагнер; Књиге за дјевојке. 1905.; Беба (14 одељака); Наши народни векови. 1906.; Дјечачке радње (етногр. студија); О проституцији у старо и ново доба (у 12 одејка).

И многи други наши педагошки и непедагошки истови, траже њезине радње. Тако је н. пр. публиковала једно 60 расправаца за три године (1892., 1893. и 1894.) у »Хрватском Учитељу« (Загреб) и »Школи« (Осијек). Осјечки »Тједник« публиковао је њезин рад под насловом »Карактеристика племените читме (1908.)

4. **»Школски Одјек«** (Нови Сад). 1897.: Играјте се децо; Весела природа у учитеља; У дубинама људске душе; Идеали у васпитању; Унапређујмо таленте; Младо срце на балу; Прве емоције у детета; Материно злато; О гувернантама (страницама); Деде (параболе). 1898.: Појезија школског живота; Педагогија Сретена Адића; Повест у вишим школама; Народна песма у језикословној настави; Бисерје из стране лепе књижевности; Прошлост и садашњост географске наставе. 1899.: Из канцеларије једне директорке; Пољубац у васпитању и животу (у 3 одељка); Празници; После школе; Нешто о организацијама у васпитачком раду; Идеализам у повесној настави и литератури; Црне и светле слике у школи. — Пред вишим властима у Босни. 1900. г.; Праве мајке; Ко је јачи?; Бирократизам у Босни; Учитељ треба да је веселе ђуди; О психологији читања код омладине; Жена у данашњој белестици; Дјечје лажи; Морал у модерним романима; Школски излети; Модерне жене у браку; Мало толстојизирања; Учитељице у нашој белетристици (у 12 одељака); У свету и у васпитању; Из мога детињства; Тата. 1901.: Зашто је младим девојкама често досадно?; Из сиоменице познањског учитеља Сјенкијевић (по псељском). 1902. Школство у Галицији; Физиономија у народном веровању; Српска модерна жена — и сељанка; Наше списатељице као васпитачице; С ђацима кроз Босну и Херцеговину од Драгутина Франића (приказ). 1903.: Девојачка лектира код нас; Љубав васпитачком раду; Савка Суботић. 1904.: Ми и еманципатке (у 3 одсјека).

5. **»Школски Лист«** (Сомбор). 1899.: Учитељска свест; Пркос дечји; Жена и њена виша наобразба; Шта малише радо

читају? 1900.: Занос у школи: Неколико страница из књиге о љубави и узгоју; Радионица г. Јоланте Познанове; Педагогија у пракси са слабоумном децом; Милтон као васпитач. — 1901.: Слике из школе; Роман и васпитање кевика; Директорица или директор за девојке.

6. **»Нови Васпитач«** (Ср. Карловци). 1897.: Дјечја радозналост; Хронолошки распоред психолошких опажања од 1 до 1000 дана живота дететова (по Прајеру). 1898.: Наша дјечица; Узгој подражице у дјеце; Модерне узгојне прилике (по предавању Др. Јодла у Бечу); Младост и старост. 1903.: Ордеи и жене; Значење и задаћа естетике у садашњости (по предавању Др. Фридриха Јодла, 10 одељака); Душевни профили у кевика. 1905.: Народна орнаментика; **»Илузија је све«** (по др. Штајну у бернеком универзитету); Шта хоће жене-правдашице?; Енергетичко-философско схваћање (по предавању др. Штајна). 1906.: Народно називље из ручног рада 1903.-1906. 1907.: Мита Нешковић као уредник. 1910.: Сретен М. Ацић — Васпитачеве забелешке (приказ.)

7. **»Женски Свет«** (Нови Сад). доноси белетрис. радове. 1897.: Нада (по Петефију); Милосрђе: Сличице са колодвора; Модерна жена; Прве сумње; Тебе злато ја милујем; Модерна љубав; Афоризми (о жени и љубави). 1898.: Жене адвокати; Романтика и живот; Нада (по Рикерту, песма). Двоје сретника. 1899.: Проза о мјесечини (позези пера); Како људи о женама суде; Пријатељство (бајка).

1900.: Осамљене жене; Списатељица (идила); Дора и свеучилиште; Цртице с колодвора; Психе и амор (од А. Мараковски, превод). 1901.: Ада Негри. 1902. Нешто мало психологије; Колико има жена на свету; Нешто из статистике несрећних бракова. 1904.: Драгоценост наших народних везова; Како Српкиња кува поступаницу?; Историја наше лепе чеврме; Како у Босни кувају **»слатко«** од ружице; О народној орнаментичи. 1905.: Наша ннародна уметност. О важности везења народних торбица. 1906.: Наша народна ношња. 1907.: Наши народни везови (на изложби у Ишлу); Народни златовез у Срба. Јелена Димитријевићка.

8. **»Српска Везила«** (Вршац); Драгоценост наших народних везова (1904.); Оригиналноост наших народних зеова (1906.) Везиљачки речник (1906.); Из старих сандука (1912.).

9. **»Српска Ријеч«** (Сарајево); Савка Суботић; О словенском читмарењу (1906., бр. 68, 69, 70); Љубавна писма код нас (1906., 114, 115, 116.) 1907. и 1908. Прикази. 1924. Музика.

10. **»Споменак«** (Панчево); Петолист (1899.); Дингуш (1901.); Не свети се, (1901.); Двобрад и брадоња (1907.) и више других народних прича. Многи су листови прештампали њене радове у засебне књижице, које су у хиљадама примјерака расурене у народ.

Карактеристика рада.

Као што се види књижевни рад у г-ђе Беловићеве је огроман. Он се у главном може подијелити на педагошки, белетристички и етнографски.

У педагошкој књижевности не заступа ниједну формрану и укалушљену систему, него све њено педагошко писање како се из наведених наслова њезиних радова види, има циљ убиједити практичне раднике, да је неопходно нужно завити у душу нашег српско-хрватског ђака, проучити му индивидуалност и према добивеном разумијевању удешавати даље свој васпитачки посао. Једном ријечи присташа је оних педагога, који траже да се на основу проучавања наше расе, нашег ђака створи национална научна педагогија. Педагошки радови су јој ишарани zgodним цитатима из дела великих педагошких и белетристичких писаца одломцима појетских стихова, што све чини пријатан зачини свој духовној храни.

У белетристичним својим радовима прта модерне прилике, у нашем друштву, које често неповољно дјелују на наш млади друштвени организам и подгризавају му коријен. Фраза је њена солидна, ритмички и синтактички дотјерана, а при томе жива, шарена, сугестивна.

Пригодом натјецанја у Прагу код листа «Сијело» (уредница позната Зовка Кведерова — Словенка) добила је њезина новела «Аиша» прву награду.

Кроз много година долазила јој у кућу многа нова књига, јер је она о свакој написала пријатну реценцију храбрећи млађа пера на даљи рад.

Као писац била је вазда у интимном контакту са својим читаоцима, одговарајући тачно и опширно на свако од стотина добивених писама из тих кругова — и узимајући из тих писама идеје и побуде за даљи рад.

Своје приче за децу умије заслјенути тако, да их може читати и одрастао човек и дјете, али ће их сваки од њих друкчије схватити. Она је у својим књигама за дјецу постигла онај захтјев у тим стварима: кад пишеш за младеж — не пиши за младеж. У њима ствара умјетност и не пита, ко ће је читати. У њима износи своју исповјест и своје најбоље умјетничке интенције. На француски је превела наше народне приповетке и косовске песме. У Сарајеву се г. 1906. упознала на француском књижевницима Матилдом, грофицом Колон дела Рока Сезари, која је од ње замислила те радове. Неколико пак њених приповједака из збирке «Хрватске јелице» превела је Гизу Берлер (1908.), учитељица у Александрији (за енглески лист: «Де Герлс Њуспепер»). Професор Вид Вукасовић Вулетих пошветио је г-ђи Беловић једну лепу своју књигу, а исто и Зорка Хворкова, чешки спис о народним везовима. Ова је одлична

жена преводила многе radnje г-ђе Беловић на чешки језик. На пољски превађао је проф. др. Магиера много.

На пољу етнографском има врло великих заслуга. Гледајући како нам пропада народна имовина, заклела се у себи, да ће овоме послу посветити све силе своје. Радила је за то, да у што ширим и даљим круговима рашири не само боље разумевање, но и већу љубав за ту нашу народну уметност. Али пошто један човек ово не може сам извести, то је она својим радом намеравала да око идеје научног проучавања наше текстилне везилачке уметности сакупи све наше људе, којима је нешто познато из те струке. Осим тога хтела је, као и наш Цвијић да се створи једно велико коло сабирача, који ће спасавати што се још снасти даде »јер све што је наше нама треба, све је драгоцено: свака мисао, свако веровање, свако гатање«.

Но прије него је засукала рукаве и почела сабирати ово народно благо, проучила је народну поезију (народне приче и песме), народну фразеологију, народну историју и еротику, народну мелодију и музику, јер све ово заједнички утјецало је на развој народних везова. А да би потпуније могла разумјети културни живот наших старих, проучавала је огромну масу старих писама, разне инвентаре, опорукe, женидбене уговоре, свадбене огласе и позиве, рачуне, ред јела, породична писма, грађанске и кривичне парнице, месне кронике, читуље и т. д. Није она купила само оно, што јој је до руку долазило. Она је то само с пречишћеним укусом чинила, претходно добро се спремивши за посао. Посао је био врло тежак, већ и због тога, што су многе народне технике већ онда сасвим биле изумрле, а најљепши комади однешени из народа и што није више све »народно«, што данашња сељанка везе и ради.

Она је системизовала наше везил. технике и сама писала читаву литературу о тој струци; посао, који се чини готово немогућ свладати, за једно лице урађен је савјесно и са највећом љубави. Челично здравље и ванредна марљивост — то су пријувјети за такав посао, а ти су у ње очевидни.

У првим годинама свога истраживања са резултатима свога рада била је доста усамљена, те се збраћала на све наше а и на стране стручњаке европске у етнографским стварима, јавља им своје успехе и била је с њима у опширној кореспонденцији, јер је ово била једна нова област етнографског подручја. Са познатим славистом г. др. Фр. Краусом (Беч) упознао ју је (али не лично) проф. др. Тихомир Ђорђевић (Београд) и др. Митровић (Котор), па је с њима радила многе године на етнограф. науци. Радила је много и са проф. Жорж Лике (Дуаи — Француске) са г. Раф Корзом (Рим) са др. Томсоном (Оксфорд) са кћерју Леонарда Хекслиа из Лондона; са Те. Халере (Парис) и са много других страних људи, који обичавају, да ју потраже кад долазе у наше крајеве. Она је вазда приправна да послужи свему народу и као његов тумач пред угледним стран-

цима. Можда није сувише смјела тврдња, ако рекнемо, да никоја од наших жена није стајала у тако опсежној кореспонденцији са образованим људима из читавога свијета као она. Велика збирка аутограма и писама очувана је и данас у ње.

Није то случајно, што баш жена узела да изучи ову грану народног живота. Ово је посве женско питање — ту мушкарци нису умели тачно да пишу по готову, кад и сам сабирач мора бити везиља, да се може с разумевањем оријентирати у стотинама разних техника ове струке, које мушкарац никако не разумије. На том је путу скупила велику количину оригиналних везова свију народних техника из свију крајева наше отаџбине за музеје у Загребу и Београду, а и сама има прекрасну збирку старог веза, рубаца, чипака, коју чува као зеницу ока свога. Само народне потписе (везова по писму) скупила је и прецртала око 600 комада.

Заслуга јој је на пољу етнографије ова :

1. Научно је сабирала наше народне везилачке радове и научно их класификовала, те тачно одјелила оно што је туђе. Растумачила је прва значења симбола у орнаментима, створила јединствену терминологију код Срба и Хрвата која је данас свуда примљена у научним књигама.

2. Године 1907. на иступање хрватских народних посланика г. Јрја Томића и др. К. Бенака који су о несебичном раду њезином говорили у хрватском сабору позове је земаљска влада у Загребу да би уредила занемарени кроз 20 година етнографски музеј обртне школе, чије су збирке преко 6.000 комада од 1889. до 1907. у сандуцима мољци јели. Радила је без ичије помоћи и награде и написала стручњачке каталоге у 3 језика.

Тадањи шеф Просвјете Др. Милаи Роје изразио јој је за рад на тој струци одлично признање, и тако исто и проф. загребачког универзитета Др. Босанац и др. Боранић.

3. Тако исто сабрала је збирке оригиналних народних везова за музеј трговачко-обртничке коморе у Загребу и његов каталог саставила у 3 језика без ичије помоћи, тако да би то могао бити наш најљепши и најпотпуније уређен музеј за старе и нове хрватске и српске везове, да нису селидбом после опет све рубацали.

4. Иницијативом г-ђе Беловићеве 1907. основала се, у Петрињи, Удруга госпођа за подизање народних везова, а под управом г. Злате Ковачевић. Иста и данас постоји. Од ове удруге одвојила се загребачка удруга са истим циљем. (Франгеш.)

5. Радила је много и за београдски етнографски музеј у заједници са др. Тројановићем.

6. Радила је и за музеј у Сплиту и за његов научни коледар.

Год. 1913. позвана је од одбора ческих проф. етнографа 7 коло њихово, да се приреди изложба народних играчака. На челу тог одбора стајао је данашњи председник ческе републике г. Масарик.

8. Она је сарадница сјајног у бојама илустрованог њемачког дјела Наталије Брукове »Далмација и њезина народна умјетност«, досад јединог дјела, које приказује добре слике наше народне умјетности уз научно писан текст. Г-ђа Брукова усвојила је мишљење г-ђе Беловићеве, по коме су кроз стољећа европски народи узимали од нас етнографски најсвјежијих народне мотиве и технике за везиво и читме. Наш их народ носи на одијелу од старине. Бечки кругови обикли на »славенфресерај«, како Брукова каже, устали су против ове њезине тврдње и хтјели озловољити издавача (Шрол), да дјело не би изишло на српско-хрватском и енглеском језику, како је било основано. Тада Брукова поведе енергични бој против »хофратића« а Беловићева напише са своје стране »гухтен« о дјелу Брукове који је духове посве умирио. Репутација Беловићкина толика је у њемачким научним круговима, да се нико против ње не диже. Преводиоци дјела на наш језик највећи су далматински научењаци др. Фр. Булић, и др. Лозовина. Они су терминологију за то дјело радили по лексикону Јеличину, а последње коректурне арке слали су њој на увид. Загребачке публикације г-е Краљ-Дежелић о нар. везиву рађене су на основу радова г. Б., а тако и књига г. Злате Шуфлај, кустоса на загреб. музеју.

Чудимо се да српска краљ. академија у Београду не приступа изради какова дјела ове врсте још за живота г-ђе Беловићкина.

9. Посљедних година прије свјетског рата било је у свим центрима Европе сјајних изложба веза и кера. Г-ђа Брукова настојала је сестринском пажњом, да је Јелица свуда позвана у Одборе, а на трошак њихов. Тако је била два пута у Вечу, по један пут у Берлину, Дресдену, Лавову, Паризу Милану и Минхену. Задаћа јој је ту била: написати неколико чланака за европ. штампу и дати свој суд у »жири«, јер је на изложбе долазило доста ствари фалсификованих, невриједних, особито у керама. Ту је Ј. упознала елиту европ. женске и мушке интелигенције, кругове умјетника, писаца и бел есприја, ту је провела дивне дане и имала прилике, да говори и пише и о нашој народној умјетности. Послије 1918. није позвана ни на једну изложбу код нас приређену или да предаје о том предмету. Разлика је очевидна!

10. Била је повереник свих српских удруга на изложби »Српске Жене« 1910. год. у Прагу, те и међу браћом Чесима пронела славу српских везова.

11. Написала је 10 дела на немачком о нашем везу. Немајући у отаџбини прилике за рад, она је радила, где је те прилике нашла — у лајпцишком научном фолклористичком часопису »Антропофитеја« где је она једина од женских сарадница. Дело су сво у Аустрији и Њемачкој клерикални кругови забранили, да се јавно чита и продаје.

12. Године 1915. хтјела је своје родном граду Осијеку поклонити једну своју кућу, своју скупоцјену збирку текстила и своју богату библиотеку. Хтјела је бесплатно уредити један музеј и бити му бесплатни чувар, док је жива. Спис, којим све то нуди начелнику града лежао је забачен три године у ладници — и није изнешен ни на једну сједницу. Лични каприс!

Овако је примљен и Штросмајеров план, да зида дивну цркву у Осијеку, своје родном граду. Сада та црква стоји на селу. У Осијену праве »параде« људи а ла Феликс Лај, Франц Кухач-Кох, којима је сабирање везова и пјесама био само шпорт и спекулација доћи до јефтине славе и пара. У научном свијету та имена изазивљу поругљив осмјех, баш као и имена: Маџар, и Глембај. Али добри »Есекери« воле људе, што угађају личној сујети малих мозгова.

13. Бави се и музичким фолклором на коме досад код нас није много урађено. Кухачеве и Кубне биљешке нијесу добре). У том послу има врло ваљаног сарадника у свом сину Влади, који је досад забиљежио преко 200 пјесама. Шаље их у Беч, где су музичари: Др. Бендинер, Др. Ета Верндорф, Е. Лициентал, Аугустина Тајбнер по разним бечким концертима те пјесме јавно пјевали уз гусле и клавир. Одавле отишле су те наше миле народне пјесме проф. Лундборгу у Упсалу, проф. Бургторну у Витанги Галивара (Лапланд), Херману Баргу, (Берлин), па дру Темпсону у Рејтон Дерби и проф. Ломбарди у Никотеру, Компонисте проф. Рих Фигдор (Берлин) и Лисјен де Флањи (Парис), хвале их и тако су обишле читав свијет, те југослав. магазину у Ст. Лусеу нашле пријазан дочек. Тешко да је икојем нашем музичару успјело нашој народној пјесми отворити толика срца. Мали Владо од своје пете године јавно концертује — у добротворне сврхе свирао је досад 25 пута.

Г. Беловић за вријеме од више година има музичку критику (концерти, оперета) за новине у Осијеку и Сарајеву.

14. У јуну 1924. добила је од дра Поспишила, најпознатијег етнографског научењака у Моравској позив на етнографски конгрес у Прагу. Њезин школски директор није јој дао отићи, јер да би изгубила 3 школска часа (на крају школске године).

Вјечна је штета по нашу етнографску науку, што Јелица није имала прилике радити као стална намјештеница на коме нашем музеју, него је читаво то огромно поље ъезиног рада био приватан посао, узгредно занимање — обично и без награде. Никад јој то није било главно — једино занимање — као што је код мушкараца. Она је уз то била 20 година учитељица.

скоро исто толико година супруга и мати. У свакој од тих улога строга и свјесна спрема себе и своје дужности. Вазда је радила у најнепријатнијим приликама, у вјечитом страху, да не улове кореспонденцију од које је велики дио запео у аустр. »црном кабинету«. Она, чуварица свега најпозитивнијег у нашој раси мало је досад имала ведрих дана. Пакост аустријских чиновника, злоба домаћих синова, завист неких ограничених жена стајала је обично на путу њезиног рада. И данас није боље.

Она и женско питање.

Госпођа Беловић не иде у редове загрижених правдашица. Тиха и скромна по природи доживјела је вазда више непријатнијих разочарања од »добрих пријатељица«, него од мушкараца. У ње нема револта ни протеста против мушкарачке »силе« и »неправде«. Више због тога да буде модерна, да се нађе у друштву с осталима, занима њу »женско питање«.

Из наведених наслова њезиних радова види се, да је кроз све дуге године њезина рада пратила жену, која јавно ради — и нашу жену и ону у других народа. О свакој је она износила са поштовањем и искреном пажњом заслуге и тежње, почам од заборављене умне Хрватике Фрањке Пакшец до слављене Српкиње Савке Суботић.

Кад је нпр. г. 1906. упозорена од нашега пјесника Шантића да се г. Савка налази на Илици, она није дуго питала, хоће ли то бити право аустр. власти, него је позвала сарај. госпође из »српске женске задруге«, да заједнички оду и одаду пошту заслужној старици. Она је знала директору Појману сугерирати, те је тада музика на Илици често свирала српске комаде, у част одличној Српкињи, а банкет приређен управо сјајно, није био забрањен. Све су новине — и њемачке — доносиле чланке о раду Савкину. Тадању сарајевску елиту те су ствари не мало изненадиле, дочим је на г. Јелици остала стара појачана сумња »фанатичне кракелерице«. Године 1912. кад су сјајне побједи српске војске заинтересовале читаву Европу, добије г. Б. од »Франкфуртер Цајтунга« позив, да напише два чланка о српској жени и о срп. јунаку. Кад су чланци изишли у том угледном листу, остали су »мјеродавни« кругови у Сарајеву запањени. »Одакле г. Б. има свеза чак са »Франк. Цајтунгом«? То је велико питање за час окренуло судбину »фанатичне фердектерице«.

— Са женом, која има »такве свезе« сви су хтјели бити у пријатељству и познанству. Са свих страна било је пријатних лица, г. Б. нашла се одједаред у средишту сарајевске елите и женских удружења. Њезина дотадања погрешка да је, »фанатична«, сад је била одједаред свима »шармантна«, а на

Божих била јој је пуна кућа цвијећа и посластица од нових »велеможних штоватељца«, које су се већ надале једној у »Франкфурту« доћи на глас. Наједној се је и то опазило, да је господин Бернадииковски најбољи јуристички теоретичар у Сарајеву, а адвокат др. Српкић се побринуо код власти да се та чињеница потврди »орденом«. Никад се доселе није чуло, да би један поштен и судац добио орден. Сад се је и то чудо догодило. Јелица досад не обикла на толико »милости одозгора« живјела је »к'о мали цар«. Женско питање у својој комичној форми. Међутим су та два чланка из »Фр. Ц.« штампале многе новине из Рајха и из Аустрије. Једнога дана пише контролни лист »Ди Федер«, из Берлина да ће покупити уз 2 % награде све хонораре од тих листова, ако г. Б. приволи на то. Тако је добила релативно доста велику своту, која је стишла за Београд њезиној пријатељици г. Љубици Луковић, за београдске болнице »Кола Српских Сестара«.

У то доба никла је мисао, да се подигне споменик првој српској pjesникињи Милици Стојадиновић у Раваници. Јелица је у то име много дописивала са одличним наставником из Ирига Стеваном Радићем. С њиме је договорено и то, да ће иришка Жен. Задруга дати трошак, да се штампа књига о раду »Српкиње« од почетка до тада. Ваљало је дописивати са преко осамдесет жена, да се добију дата за такву књигу. Мучан посао, који је био довршен тамад пред 1914. Упозорена неколико пута, зашто толико дописује са Србима, није се Јелица на ту књигу усудила ставити своје име, (штампар. Пијуковић у Сарајеву). Једва се отпочело са разашилљањем, кад букну свјетски рат. Г. Пијуковићу на срећу успије сакрити у подруму велик дио накладе, која је послије поклоњена сарајев. »Просвјети«.

Хрватице су по новинама приговарале, што оне до данас немају таква дјела, а могле би га имати, јер су и оне радиле већ од илир. покрета а и за доба дубровачко. Б. им је приправно одговорила: само нађите трошак за штампу, остало је моја брига — макар опет морала дописивати са осамдесет дама. Но поратне прилике, скупа штампа и илустрације — нијесу дозволиле, да се основа преведе.

Послије 1918. размахео се и код нас »женски покрет«. Основана су нова женска друштва, држе се предавања, конгреси и изложбе — све у већем стилу, јер сад и држава помаже женски покрет. Г. Б. није никад звана, а сама је само који пут могла да дође на те женске састанке. На сарајевском женском конгресу 1924. видјели смо је, гдје сједи у посљедњој клупи позоришта и забринутим очима прати дуге препирке на позорници због тога, ко ће бити изабран у »одборе« и поругљив смијех новинара на балкону, који су биљежили своје опште сатире за листове.

У једној од најновијих сарајев. брошура (1923.) о женама читам ово: »Ја немам времена овде говорити о литерарним успесима наших списатељица од јуче и данас... Али цео принос наших жена у књижевности мање важи у општем благу наше уметности, него принос безимених везиља«. У тим ријечима дано је из пера једног нашег мушкарца први пута велико признање нашој народној везиљи. Она је то без сумње заслужила: јер наши везови представљају дело маса, дело читаве једне (женске) половине нашега народа баш као и народна песма. Послије радова г. Б. то не треба истом доказивати. Међутим и наш мушкарац био је вазда сарађивач у том послу у многим крајевима Хрватске мушкарци су ткачи, а резбари на дрву — они су свуда. Његова љубав за те ствари увећавала је женине амбиције на том пољу. Култура нашег народа никад не ће бити велика, док буде ограничена на једну мањину на имитацију других култура, него истом онда, када то буде једна оригинална, национална култура, по којој ће нас познати и завољети остали културни народи. Не у нивелисању, него у диференцијацији морамо тражити нашу народну културу. Нијесу та поља рада мање важна од других, него кадгод и више од других. Гђа Беловић од прве схватила је то овако.

Свака жена која је хтјела на том пољу да ради, њој је била драга и налазила је у њој увијек пријатеља и помагача. Једно својство иначе тако ријетко код наших данашњих јавних радника. Од Хрватица радила је дуље времена са овим истакнутим женама: Јелком Миш, Лином пл. Вјелић-Богдановом, (Дубровник), Ермом Феранда (Задар), А. Краљић (Мали Лошињ), Лавром Штајниц (Сарајево), Златом Ковачевић (Петриња), Маријом Пинтеровић (Осијек), Хертот пл. Шонтарић (Св. Иван Зелина), Катицом Хорват, Боженом Краљ и Златом Шуфлај (Загреб), Машом Јанковић (Ђурђевац). — Од Српкиња са: Савком Суботић (Београд), Др. Зором Прица (Паланка), Кристом Ђорђевић (Сарајево), Даринком Буља (Вилово), Јоком Павловић (Вршац), баронесом Идом пл. Новаковић де Ђурабој (Орославље), Милевом Обрадовић (Ст. Пазова), Јолантом Познановом (Панчево). — Од Словенки са: Зофком Кведер, М. Рибничаровом (Марибор). Све су ове жене; свака у својој најближој околини, много урадиле за нашу народну умјетност, а Беловићеву већ прије 30 год. није сметало што је у тих жена био различити менталитет. И Муслиманка нашла је у њој увијек искрену пријатељицу, јер је баш она чуварица наших најљепших народ. везова и јер је баш она у тешко ратно и поратно доба требала највише сестринске љубави. — Одгурнути је, не само да би био губитак за опште добро, већ би представљало мањак у билансу рада, а циљ је да нам он представља што већу активу.

Како се из свих њених радова види, гђа Б. политиком се никад није бавила, нити је икад припадала којој политичкој

странци. Али зле посљедице нашег подвојеног живота у прошлости, — чини ми се — свете се баш њој данас највише. Међу Хрватима неко је бацно зловну и глупу фразу, да је Јелица »посрбила« хрватске везове! У Босни се каже да је она »странкиња«, а у Београду зна се, да је свако »печанин« ко није из Београда. На ово ћу да одговорим ријечима г. Делфе Иванић, данашње предсједнице »Женског Савеза«: »Тешко нама, нашој слободи и нашој лепој и великој Отаџбини, ако допустимо, да овако стање духова устраје код нас. Наопако нама, ако у нашој свежој и младој Отаџбини будемо хтели да продужимо живот различитих народности... Наопако нама, ако у нама и за тренут буде нашла места зебња, да нас Срби не посрбе, да нас Хрвати не похрвате, да нас Словенци не пословене. Пашће проклетство из наших великих, светлих гробова да нас ситне и бедне. Живи и слободни живећемо гори и беднији живот од онога док смо били туђе робље«. (»Вардар« год. 1921. стр. 60).

Ако је истина да жена држи »рти угла куће«, онда се баш од наших женских удруга смије тражити: апсолутну еманципацију од локалног патријархата, у сврху уједињења цјелокупног нашег народа са свим благом, које сваки дио племена нашег особено има. Г. Беловић схватила је женско питање у свим фазама, које је оно пролазило кроз четрдесет година, по све исправно.

1. новембра 1922. добила је позив од »Women's International League for Peace and Freedom« — Hague« (од интернационалне лиге жена за мир и слободу у Хагу) на скупштину (7. децембра). — Нису јој дали отићи, ма да би јој путни трошак био намирен, ма да би часно заступала наше женско питање. Лични каприс!

На женском проблему вазда је радила изнутрање потребе да ради. За то њезине радове радо читају мале кевике, дивљи дјечаци, заљубљене госпођице, зрели младићи, озбиљни научњаци, добре »кућнице«, мајке узгајатељке, побожне опатице — и — проститутке. Из свих тих кругова стизала су јој писма. Ево једнога са дна живота. Писано у Сарајеву 26. јула 1924. из оних кућа »тамо«. Женско питање са најжалоснијим одговором:

Врло поштована госпођо!

Читам Вашу књигу »Бијело робље«, па ме мучи. — Већ се мјесец дана бавим с њом и — с Вама. Читам и размишљам, како сте Ви дошли до свих оних закључака. — Један ме боли: »треба »пале« одјелити«.

Госпођо, Ви не познате осјетљивост »палих«, јер баш тај презир довео је 99 % у пропаст. Све су то миле и њежне жене, накловене бујном душевном животу и истини, па када су почеле осјећати, да је све лаж, онда су запале у апатичност, а

Ви знадете госпођо, да апатичност у тим годинама мушкарци израбљују.

Ах, да могу изразити писмено оно, што сам искусила »тамо«, била бих врло сретна, ја бих имала циљ у животу, а тај би био, да ублажим свијет и чисте жене према нама. Госпођо, имам 22 год. видјела сам да жене трпе, све жене, али моја мајка и моје сестре још не знају шта значи трпити и каквих ја часова имам. Госпођо, хтјела бих умекшати Ваше срце (за које инстинктивно осјећам, да нам није наклоњено) јер када би Ви као уважена и непорочна жена показали смиловања за нас, онда би се оне »уображене« не баш вазда строго поштене, и које ипак често воде главну ријеч, већ из снобизма повеле за Вама. Да ли проузрочује овај лист код Вас »физичку гадљивост«? Опростите ми, госпођо, слободу овога писма.

С поштовањем

Викторија (а презиме печитљиво).

Г. Беловић зна, да се гађа и у то писмо замислити. Истину ваља поштовати, па ма и из »блата« проговорила. Можда нема много књига, које су »тамо« с оволико пажње прочитане као ова о којој је говор. Кад је крајем 1924. био конгрес мале антанте жена у Београду са изложбом женских радова, послао је сарај. »Женски Покрет« кратак реферат и о књижевном раду жена у Босни. Ту је изнесено, да се Ж. П. не слаже са мишљењем г. Беловићеве у књизи »Бијело робље«. Разлог је исти, како га износи дјевојка у наведеном писму, само то није казано с онаким поштовањем спрема г. Б. као у овом писму.

Суд научењака.

Доносимо неколико рецензија из великог броја оних, које су излазиле у читавом научном свијету о радовима гђе Б., да се види да квалитет не заостаје за квантитетом.

Наш академичар проф. Др. Тихомир Остојић пише у (у Летопису Матице Српске, свез. II, г. 1910, стр. 66—67 Нови Сад), о књизи која обрађује еротику у нар. орнаментима. Име гђе Беловића - Бернациковске није непознато у нашој књижевности. На жалост, то је и све што се за њено име за сад може рећи. Она заслужује, да јој име буде међу интелегенцијом и мушког и женског рода врло добро познато, нарочито, да се њени књижевни радови читају, да се њене идеје о студији народног веза прихвате, а тако исто да се њени предлози о практичној примени народне орнаментике у српској школи и у српском дому приме.

Ако бисмо хтели да означимо карактер поменуте госпође у нашој науци неким популарним пластичним упоређењем, могли бисмо рећи: што је Вук за народну усмену књижевност,

што је Богданић за обичајног раво, што је Станковић за црквену музику, што је Ђорђевић за народне попевке, што је Цвијичић за српску антропологију, то је гђа Јелена Беловић — Бернадићковска за традиционалне ручне радове и орнаментiku хрват. и српскога народа. А то много значи. Она је ово народно благо открила и изнела на видело. С пуно одушевљења и разумевања, она се бацила на проучавање народних женских рукотворина. Видећи да су данас европски музеји сви редом накићени српским везовима, који се називају туђим именом («перзијски» и «орјентални»); видећи тако, да велики културни народи у пуном смислу отимају народну уметност слабијег народа, користе се њоме, прицепљују и каламе на њу своју жалову индустрију, а затајују име онога, коме су отели добар део душе народне, ова фанатична жена заклела се у себи: »Ту ћу радити док ме траје, ту ћу посветити све силе своје!»

Читав низ важних дела о српском народном женском ручном раду, плод је њенога досадашњег труда. Кроз та дела бацила је она у нашу књижевност и друштво много оригиналних идеја о значају и лепоти народне орнаментике и показала је пут којим треба у проучавању и примењивању њени ићи. Синтеза свих њених посматрања, истраживања и резултата изнесена је прво у »Зборнику за народни живот и обичаје Јужних Славена«, што га издаје Југославенска Академија у Загребу (од књиге X, год. 1905. и даље а после у обилно попуњеном виду у књизи Матице Српске, бр. 21, под насловом: »Српски народни вез и текстилна орнаментика« (1907), те су лако приступачни нашој публици.

Гђа ауторица има сасвим модеран поглед на ове производе и српских руку и српскога духа, њено је одушевљење оправдано, њени су предлози сасвим умесни, те заслужују потпуну пажњу српскога друштва и наших најозбиљнијих научењака.

И чланак чији наслов горе неписасмо представља један део њена проучавања народне текстилне орнаментике. Како се у народу везом баве највише девојке или бар млађе женскиње разумљиво је, да су у извесним приликама орнаменти на женским рукотворинама израз еротичног осећаја. Орнаменти постају тада знаци, којима се исказује љубавна чежња или чаробна слова, којима везица жели, да над мушкарцем изврши неки утецај или сугестију.

Према садржају орнаменти су у овоме чланку подељени на двоје 1.) на таке, који изражавају сретну љубав, 2.) на таке, којима је дошла до изражаја девојачка клетва, љубомора или бол. Према томе је и садржина прва два одсека овога чланка.

У трећем одсеку тумаче се орнаменти сами, који су у репродукцији додати на осам приложених листова.

И за проучавање народне поезије може ова студија бити од користи. У народним песмама особито лирским, веома се често споминују везени јаглуци и орнаменти на њима. Како се може стручним познавањем народног женског ручног рада помоћи и разумевању текста народне песме, навешћу један пример из ове расправе. У познатој песми »Вјетар душе, алкатер мирише«, долази и стих:

»Пошљи мени душе у памуку«,

којега је смисао мени свагда био нејасан. Гђа Б.-Б. преводи овај стих: »Schück im Baumwoll mir von deiner Seele.« па тумачи израз: »in Baumwoll — in baumwollener Handarbeit«. И ово ће бити тачно. А да ли »душе« значи: »ihre Seele oder ihren Geruch, wie man in der Sexualwissenschaft heutzutage sagt«, то је тешко одлучити.

Тежиште истраживачког рада гђе Б.-Б. лежи у прибирању шара и разумевању текста народне песме. У струч. терминологији, анализи и класификацији, мање у археолошком проучавању и тумачењу културних свеза. Ова последња питања треба свакојак о оставити з адоцнија времена, док се из свих крајева покупи материјал. Поређење са орнаментиком суседних културних народа и проучавање историјског развика наше текстилне орнаментике је један засебан посао.

Др. **Карасек**, одлични чешки научњак износи опсежан реферат о радовима г. Б. у листу »Моравска Орлице« 27. окт. 1907. Преводимо само један део: »Радови г. Беловић побудили су у нас у Моравској заслужену пажњу. Дојимље нас се врло мило, кад отворимо књигу и већ на трећој страни нађемо опширан цитат из Крецова дела »Словачке капе«. То је врло занимљива појава у раду једне Југославијанке. Ауторка познаје и пољачку литературу, а тако и немачку, француску, енглеску. Написала је читав низ књига о нар. везовима, од којих истичемо велики »лексикон« у седам језика. Та је дама очевидно једна од најинтелигентнијих Југославијанки, чији гостољубиви дом у Сарајеву приказује комадић идејалне евеславијанске оазе у тамошњој немштини...

Радови гђе Јелице научни су, а интересоване особито људе, који се баве етнографским студијама. Огромно је ту врло широког знања. Много нас занима симболистика српске орнаментике, како ју она тумачи, па цитати из народних песама, које она наводи. Ауторица је много начитана, колико у стручној литератури, колико у белетристици. Често цитира нас Чехе. Пуга се Немцима, што их боли славенска љубав за лепоту. Цитира Ханса Стробла, Бендорфа, Холечка, Неруду и друге.

Њезина се научна испитивања читају врло у сласт, јер су изнесена на начин, који се другде не може наћи: француска лакоћа у стилу и славенски занос у схваћању. Ја сам проучавао рукописе дубровачке републике (одео »Тестаменти«), па могу рећи, да су научни резултати Б.- тачни и исправни и они

где она види стране утецаје на развој славенске орнаментике и начин како су се прилагодили души свеславенској. Дела гђе Јелице морају се у нас читати, морају наћи благодарност, морају побудити наше жене на сличне радове. Морао бих цитирати пола књиге, толико сам нашао добрих, научно разборитих и оправданих мисли једне велике славенске душе. Др. Ђ. цитира и усваја читав низ мишљења г. Б.-Б. које због ограниченог простора наше књиге не можемо прештампати).

Проф. универзитета Др. И. **Александров** (Казан) један од најодличнијих етнографа руских, написао је г. 1907. у »Славенскаја Известија« (Петербург) опширан реферат. Александров је научењак светског гласа, он је скоро иза тога у Лајпцигу на јубилеју истог универзитета (халбјартаузенфајер) говорио о проблему раса, па је и ту наводио цитате из Б.-Б. књиге.

»До данас уважани су Срби за први међу славенским народима по богатству усменог епоса, уважани су за Хомера славенства. Сада се на сцени појавља нова област, у којој се Срби могу дићи на прво место међу осталим Славенима. То је: простонародна уметност, о којој код нас досад није било много познато. Досад је највише испитана везлачка уметност. Врло помно састављена монографија гђе Б.-Б. написана је с љубављу к делу. Ако јој имамо нешто приговорити, то је само њезин нешто сувишно велики национализам у научном третирању и испитивању. Но то се да опростити и та црта не одузима вредности делу, напротив необични степен топлисте у тоњу заразује читаоца, особито ако први пут чује и чита о српској народној уметности.

Пре него што је приступила испитивању историје и технике српских везова као делу народне уметности, госпођа Б. проучила је аналогне етнографске збирке Лавова, Београда, Кракова, Варшаве, Прага, Брна, Беча, Загребa, Љубљане, Сарајева, а путем није пропустила ни једнога богатог дворца, ни једне бедне »хижиње« где је могла нешто научити за свој циљ.

Резултат таквих енергичних, многлетних испитивања, био је читав низ књига, чланака и брошура. Сад је све то сама на ново пререшетала и прерадила »харашно и очен дјешево«, те издала у »Матици Српској«.

Од опћег је интереса прва глава. Сличног рада писмо још досад имали на руском језику и било би пожељно, да се што пре преведе у једном од руских популарних издања. Даље се говори о специјално српској техници и орнаментичи. То је рађено научно и врло озбиљно, интересантно за економисту и лингвисту, ту су донешени стари рецепти за бојење вуне, ту су цитати из народне песме: гуслар и везиља у заједничкој слици! »Великољепна веја восмаја глава« (стр. 215—250.) где се аутор стара да проникне у психологију народног »творчества«. На крају књиге додана је литература предмета и неколико слика (на жалост премало ваљда због трошка).

Пручавање ове књиге изазвало ме је, да напишем опширан реферат, јер је то заслужила. У краткој журналној биљешци не може се довољно изразити што значи разумна љубав к својој националности, која се не испољава у гласним узвицима, него у дубоком проницању у народну душу. Такав дугољетни труд обилно је наградио »искања аутора, так как нигдје лучше ние појављетеја душа народа как в искуствје«. Славенска душа сад нам се још јасније приказује, дубока, племенита, велика. Било би добро, да и други Славени напишу такве монографије о народној уметности, али чини се да други још досад »није дождалие својих исљедователен, стол же преданих дјелу как Јелица Беловић.«

Др. Паја Р. Радосављевић, проф. универз. у Њујорку пише године 1920.—1921. нашем г. **Цвијићу** по више пута о раду гђе Б.-Б., а износи и у американ. »Србобрану« лијепе реферате. Беловићева живјела је кроз четири генерације, преживјела је четири женска удеса и за то је њезин живот слика од опште занимљивости. Рођена у доба магловите романтике женског одгоја, прошла је епизоду буршикозних, сифражетских приказа, којима није никад припадала, ратно и поратно доба натерало ју на практичан, домаћински рад, на тријезну борбу живота и ново схваћање женских дужности. Већ прије — а особито послеријатно доба — сазрело је у њој научењака озбиљне вриједности ваљану учитељицу и одану пожртвовну мајку. — У свим тим тако разним улогама она се је снашла, она је била на своме мјесту. Попут Јелене Немањићке, жене краља Уроша, једнако просвјетитељке на обадве стране, коју су једнако славили и православни и католици, 650 година после видимо Јелену Беловићку и опет »једнако просвјетитељку на обадве стране«. Ако је краљица Јела један од најстаријих примјера у нашој историји за то, како културна дјелатност може да надмаши вјерске јазове и како је просвјетна заједница, заједничка сарадња на просвјетном пољу, најбоља да се разне вјере окупе у једну нацију, онда је писац Јела један од најновијих примјера за ту лијепу идеју.

Беловићева је једна од првих кћери хрватског и српског дијела нашега народа, која се ослободила од свега племенског, вјероисповједног, реакцијонарног, која је у себи израдила душу и савјест модерне хуманитетно настројене Југославице. Прије 30 година она је имала, као и данас, душу једне беспрекорне Југославице. Из њене биографије види се, како се је формирала ова културна жена, и како се је највише као баче самоуче« отимала од притиска, којима су Аустрија и Маџарска »старе грјешнице« угушивале будне духове својих »поданика«. У њезиној биографији дигнуто је много нашег југославицеког женског живота из тужне некрystalизоване стварности и друштвеног хаоса, и изнесен је пред нас као једно велико огле-

дало, дано нам, да се загледамо у њега, да се замислимо над њим, над нама самим.

Проф. унив. Дие (Француска) пише :

MADAME,

J'ai lu avec le plus vif intérêt les remarquables études, que vous avez données a l'Anthropophyteia, & qui m'ont semblé des travaux d'une haute valeur, conduits dans le plus pur esprit scientifique, & dont la nature meme des sujets fait un merite de plus a une femme de s'en occuper. Aussi ai-je été particulièrement réjoui en apprenant que des observations faites par vous en Serbie concordaient avec celles sur lesquelles s'appuyaient, mes articles personnels. Vous comprendrez sans peine quel intérêt il y a à constater une meme mentalité dans des pays aussi éloignées & à atteindre par la concordance des resultats des caracteres generaux de l'activité humaine & de la psychologie. Aussi vous serais-je infiniment reconnaissant de vouloir bien me communiquer quelques détails sur vos observations, à moins que vous n'avez l'intention de les publier vous-meme. Vous n'avez pas pu copier tous ces dessins, mais à tout le moins vous pourriez peut-etre m'indiquer avec quelque précision les lieux & les dates ou vous les avez vu, auxquels de mes dessins publiés ils ressembraient & s'ils manifestaient les caracteres sur lesquels j'ai attiré l'attention, notamment réalisme logique, indéformabilité transparence, homonymie graphique. Je serais très désireux de posséder vos études sous la main comme instruments de travail, & je me permets de vous demander, au cas ou il vous en resterait quelque tirage a part ou de vieilles épreuves, de vouloir bien me les communiquer. Je me ferais un plaisir, si cela pouvait vous être agréable, de vous adresser en retour le tiré à part de mes articles de l'an dernier, & un peu plus tard celui, de deux autres qui doivent paraître dans le volume de cette année.

Avec me plus vifs remerciements, daignez agréer, je vous prie, Madame, l'hommage de mon profond respect.

Douai (Nord, France), le 8. M. 1913,

Prof. Georges Luquet.

Год. 1921. добила је позив на музеј у Рим.

Federazione universitaria Italiana Roma — 23. ottobre 1921.

»Gentile Signora Jelica Belović — Saraievo.

„Ricordanto le ottime presentazioni che comuni amici hanno fatto di Lei e della Sua competenza etnografica — specie per quanto riguarda l'arte dalmata — mi permetto domanderle se Lei é disposta a lasciare il posto che attualmente occupa costa per venire in Italia. Qui troverrebbe certamente ottima ospitalità e un' accoglienza degna del Suo alto merito.

In attesa di una Sua risposta La saluto cordialmente.

Dr. R. Corso.

Познати престроги слависта и критичар др. Фр. С. Краус (Беч) пише г. 1923.:

J. B. B. arbeitet seit 10 Jahren mit mir und ich schätze sie überaus hoch als einen der gediegensten Mitarbeiter zum Ausbau meiner ethnologischen Jahrbücher, als die Verfasserin einer ansehnlichen Anzahl grundgelehrter, dabei prächtig geschriebener Bücher und Abhandlungen, dazu als eine Feuilletonistin erster Ranges, die sieben Sprachen trefflich meistert. Ueber all dies ist sie von einer unbeugsamen Wahrhaftigkeit, Treue und Zuverlässigkeit und eine wie Gold lautere, immer opferbereite Patriotin, auf die man jederzeit bauen kann.

А ево суда и другог једног њем. пера :

»Kaum hatte ich eine Seite gelesen, als sich mein Interesse zu steigern begann und bald ergriff mich eine wahre Gier, mich in diese Arbeiten weiter zu vertiefen und ich muss offen gestehen, ich habe mich geschämt, als ich darüber nachdachte, wie kurz und wenig ich mich für den Schatz, den Sie mir geboten hatten, bedankt habe; den dass, was ich hier las, war keine Täufelerei einer übermodernen Frau, das war die Frucht eines jahrelangen, intensiven ernstesten und von nationaler Begeisterung belebten und durchglühten Studiums einer gottbegnadeten Dichterin, welche die reinsten Adern ihres volke pulsieren hörte und mit feiner Feder zeichnen verstand.

Verzeihen Sie, gnädige Frau, ich bin nicht gewöhnt zu schmeicheln, ja, ich bin aufrichtig genug Ihnen zu gestehen, dass ich von Ihren Werken nicht viel gehalten habe. Aber nachdem ich alles gelesen hatte, kann ich Ihnen nicht genug danken für die angenehmen und höchst anregenden Stunden, die Sie mir bereitet haben, denn ich habe meine Ansicht über schriftstellende Frauen gründlich geändert. Sie sind eine ernste Gelehrte, wie ich auch unter deutschen Frauen noch keine fand. Genehmigen Sie, gnädige Frau, den Ausdruck meiner uneingeschränkten Hochachtung und Bewunderrug.

Sarajevo, 25. II. 1918.

Dr. Leopold Löffler,

Јосип А. Краљић (оток Крк, 1924.) пише: Кроз више година радио сам са гђом Беловић, у жељи да даднемо душевне хране несретним Хрватима и Словенцима у Истри. Ниједна од Хрватица није ми се за тај посао одазвала тако приправно и тако марљиво као она, па је ли јој се ико од нас зато захвалио послѣ Ослобођења? Нигдје нисам читао ни спомена о томе. Иде ли и то на рачун послѣјератне неваљанштине? Или имамо то да биљежимо на конто наше данашње племенске несношљивости? Једно и друго било би жалосно. Или се збиља не зна што и колико је радила? Издавач њезине лијепе књиге

«Хрватски народни везови» скупно је неколико рецензија о њезину раду до г. 1906. на које упозорујемо, јер нам простор ове књижице не допушта, да их пренесемо. Излазиле су у Бановцу (Петриња), у Црвеној Хрватској (Дубровник), Далматинској Смотри (Задар), Дневном Листу (Загреб), Народној Обрани (Осијек), Хрватском Гласнику (Сисак), Народном Листу (Задар), Новом Листу (Ријека), Нашем Добу (Нови Сад), Народности (Земун), Освиту (Мостар), Препороду (Загреб), Покрету (Загреб), Просвјети (Пула и Загреб), Застави (Нови Сад), Правој Црвеној Хрватској (Дубровник), Самоборском Листу, Трпшанском Лојду, Новом Васпитачу (Сремски Карловци) и у другим листовима.

А још компетентнији судија, хрватски унив. проф. др. Др. **Боранић** Загреб пише 1. јан. 1913. ово: »Тек сам о овим божићним празницима досио прочитати расправу Вашу, коју сте ми имали доброту послати. Од свега Вам срца захваљујем на Вашој пажњи коју сте ми с тиме исказали и на ужитку, који сте ми приредили својом расправом. Она је садржајем тако крцата, а у стилу тако пуна темперамента, да се чита као угодан роман. Веселећи се и срме великом најновијем раду, с којим сте подали знатан прилог фолклористичкој науци, и опет сам пожалио, што сте се одбили од акад. »Зборника«. Мјсти и данас није право јасно, што Вас је ражалило, те Вас више не видим у реду наших најоличнијих сарадника. Ипак бар за будућност, можда смијем рачунати с Вашом потпором итд.

Гђа **Ј. Познаноза** предсједница ткаонице у Панчеву пише (1924.): »Ја сам била скоро у нашим сремским манастирима. У плану је, да се све искупи у један музеј, то је дабоме ствар археолога. Али, има тканина и везива, у манастиру Раваница — инвентара нема. Стоји све тако нагомилано. Ово је рад за женског стручњака. Не би ли Ви хтјели и то урадити? Овде се чува плашт Св. Лазара. Морате га описати Ви и нико други.

Верујем у телепатију. Довели ми неке читме из Јужне Србије да констатујем порекло, одмах сам помислила на Вас а пред духовним очима видела сам већ и једну радисницу за кеве. Други дан дође Ваша књига! Од Кармен Силве имам као и Ви, писмо, што ми је писала после једне моје студије о балканским женама. — Једна Швелкиња разила је по Вашем каталогу у музеју у Загребу, биљежила. Данкиња Аделгунда Банг основаће нову индустрију помоћу наше у Данској. Лепо! Хоће ли казати, да их је од нас однела? Веселим се с Вама још много радити!

Како је код нас њен рад признат и награђен.

Са писцима као да је онако као са хађинама, неко су вријеме јако у моди, а онда то прође. Док је Јелица била млађа, часописи, књиге и календари радо су доносили њезину слику, па дата из живота (обично крива дата) и рада. Била је неко вријеме врло у моди. Именована је врло рано дописним и правим чланом хрв. педаг. збора, а и нека српска културна (Коло српских сестара, Београд) и учитељска друштва именоваше је својом почасном чланицом. Дабоме ти списи остадоше у аустриј. »првом кабинету«. Није их у руке добивала.

Петрињска удруга за везиво дала јој је лијепу диплому и брончану плакету као »својој идејној оснивачици«. Добила је неколико похвалних признања и од школ. власти у Хрватској и у Босни.

Именована је за почасног члана бечког фолклорног друштва.

Од »Изложбе учила« у Осиеку приређене пригодом редовите главне скупштине »Заједнице« учитељског друштва за град Осиек и котар осјечки, и. 1904. добила је »признаницу« за своје књиге, које тамо није ни послала.

У два »Прегледа« српских и хрватских писаца од Др. Давида Богдановића и др. Прохаске (1920.) нема њезиног имена никако, дачим је већ г. 1908. ушла у Широлину књигу: »Знаменити Хрвати и Хрватице«. Ту јој је и слика. Та врло рана неумрлост код Хрвата уродила је тим, да ју данас, послје 40 год. рада, посве изгубише из памети, ма да ниједна жена није толико радила на њиховој књизи и етнографији као она. И на страни Словенаца радила је много, особито са пјесником Јос. А. Краљићем око »Младог Истрана«. Међу Словенцима има доста одличних штоватеља, а особито дра Франа Илеша, дра Нику Жупанића, који су пратили њезин рад.

Од њезиних књажевних радова новчано се није она користила него накладници који их штампају и у новим накладама, а да је за то и не питају. Сипрам једне жене код нас је све слободно.

Гђа Јоланта Познанова замислила је основати течај за вријеме љетних мјесеци, на који ће позвати учитељице, па везиље и ткаље и сваку госпођу, која се жели упутити о важности наше народне умјетности. Предлог је отишао у Београд, а прво јој је било на тај течај позвати као предавачицу гђу Беловић. Госпођа Јоланта показала је тиме на којој је висини њезино поштовање и познавање рада наше најбоље познавачице текстила. Она, гдје може настоји, да се даде признање

свој тако дуго запостављеној радници, она предводи депутације Министру Просвјете у Београд и свакога ко није упућен, обавјештава о њој. То исто чини и одлична Србијанка гђа професор Радунка Чубриловић-Анђелковић (Сарајево) и гђа Софија Трбојевић (Београд), а то би морала чинити свака жена, која има свега и уплива на мјеродавним мјестима. Што поједине досад нијесу постигле — слојном иступању свих жена — не би се могло одбити.

Г. Б. није никада тражила ни добила одликовања. Она их и данас не тражи. Све што тражи, то је само сигуран и миран комадић хљеба за старе дане за себе и за даровитог али малољетног јединца. А и тај комадић хљеба не тражи као милостињу, него као поштену зараду.

Пекуцала је на врата наших музеја, а одатле викнуше протачки на њу извјесни себичњаци: »Ми смо ту — за те нема мјеста!« Жалосно је, да се то мора напоменути. Биће времена, кад ће се знати сви јадни детаљи оваквих њених доживљаја. Такве ствари не смију остати сакривене. Госпођа Б. страдала је у рату. Читаву готовину коју јој је добри њезин друг г. Бернациковски оставио, да њоме одгоји сина, изгубила је. Бездушни пупиларни судија у Сарајеву записао је читаву баштину у ратни зајам аустријски без да је тоторицу-мајку и питао. Тако је изгубила све. Како се из описа њезиног живота види (стр. 5.) изгубила је 16 година службе, а потом и право на мировину за толико година. У истину она служи своме народу пуних 40 година, па је (у окт. 1924.) под бројем 15.887 послала молбу на Народну Скупштину, да јој се као и другим писцима припозна национални рад у мировину. Молбе са истим садржајем послао је и сарајевски »Женски покрет« и »Ткаоница банатских ћилима« у Панчеву, у жељи да се заузму за госпођу Јелицу. Из Београда нема одговора, јер Народна Скупштина не ради.

Кад се је састао први босански сабор у Сарајеву говорио је (13. III. 1911.) народни посланик проф. Стево Калуђерчић о жалосној судбини г. Беловић у босанској служби, оштро нападајући тадање босанске бирократе. Надамо се, да ће се међу данашњим народ. посланицима наћи један или више њих који ће се последије прочитања ове књиге озбиљно и енергично узети да јој се са стране државе даде оно што је заслужила последије 40 година овако заслужнога и обилног рада. Да Бог да!

Autobiografske beleške

Da li je g. Dušan Jelkić mistifikacija?

VA knjižica napisana je godine 1925 i od onda ja sam se njome služila kao pasošem (u svojoj otadžbini) zbog onih, koji su rekli da nisam ništa uradila i da nemam prava na hljeb, a kamo li na maslo na hljebu. Razdelila sam knjigu najviše među pakosne žene, među onaj ološ, koji se je dignuo posle god. 1918 kao žabokrečima na površinu močvare našeg intelektualnog života. Pa šta? Bilo je kao da bob bacaš o zid. Najmerodavniji „patriote“ govorili su da ih se moj rad apsolutno ne tiče. Mnogi su rekli, da je pisac knjige G. Dušan Jelkić: mistifikacija.

Za deset godina jedva je dvadesetak viđenih ljudi iz te knjige pročitao jedan mukotrpan i plodan život i ukazalo mi svoje simpatije ili svoju pomoć.

Na strani 6—9 zabeleženo je 46 mojih knjiga, napisanih do g. 1925. Godine 1926 izdalo je nakladno naučno društvo u Dresdenu moju nemačku knjigu, sjajno opremljenu, sa divnim ilustracijama: Die Sitten der Südslaven. (Aretz) Cena te knjige beše 400 din. u zlatorezu, a 200 u platnu, ali je čitava naklada rasprodana do sada i pojedini primerci traže se mnogo. Evropski i vanevropski naučni svet ocenio je to delo, da ne može bolje, a kod nas na izložbi u Skoplju listao i pohvalio ga je sam naš veliki Kralj Ujedinitelj Aleksandar I (g. 1928). Na naslovnoj strani knjige nalazi se slika Knjeginje Olge, Supruge Njegovog Veličanstva Kraljevskog Namesnika, princa Pavla u skopskom narodnom odelu.

Neke od referata povodom te knjige — ukoliko znam za njih — štampala sam u dodatku Jelkićevoj knjizi i ovde ih neću u celosti ponoviti. Oni su iz pera prof. dr. Jos. Nipgena univers. Paris, u časopisu L'ethnographie, 1928 № 17 i 18 i u Revue Anthropologique, Paris, 1928 № 7—9. Krasno je pisao i Hermann Heinz, Berlin, u listu „Schönheit“, (sv. 2 1929) XXIV

* »Dušan Jelkić, nastavnik iz Starog Bečeja, nije me lično poznao, kao je sabrao ogroman materijal i napisao tu knjigu. Moj rad zainteresovao ga je još kao daka i već tada beležio je i skupljao, gde je što stigao iz moga pera. On ima najbolju privatnu biblioteku u Vojvodini. Roden je g. 1891 u Maradiku, iz odlične srpske porodice, vrlo je obrazovan, radio je perom i na drugim poljima, ne samo na pedagogiji. Radio je mnogo i u mnogim kulturnim društvima i službovao po Bosni i po Vojvodini. Bio je u vezi sa odličnim ljudima i tražio je stalno ljude, koji idealno rade. Zbog nacionalnog rada austrijske vlasti g. 1914 zatvorile su ga i mučile. Medutim najteže mučenje doživeo je istom u slobodnoj otadžbini od bezdušnih lica, jer nije prijatelj alkohola i nevaljalstva. Odličan je planinar, te je kao takav proputovao čitavu otadžbinu. Nije čudo, da se je takav čovek zagrijao za rad jedne izuzetne pojave kao što je J. Belović, »Novi Sad« g. 1935.«

godište, prof. dr. G. Buschan u Stettinu, jedan od najčuvenijih etnologa u „Prager Presse“ (4 IV 1926). Tako i prof. Gysberi u Aleksandriji, prof. Lazarević Hrebeljanović u New-Yorku, prof. Alfred Sanfleben i Stepan Stefanović u Buenos Aires-u, dr. Wil. Dufour u Zürich-u (Rundschau), prof. dr. Reuter u Basel-u (Ciba-Zeitschrift, 1929 god.), te jedan od najvećih naučenjaka svetskoga glasa čuveni etnolog g. dr. Friedrich S Kraus (Wien) u više navrata i u više nego deset listova. On piše: tom će se knjigom svaki proučavalac jugoslovenstva okoristiti, jer i nema krasnije nemačke knjige o Jugoslaviji. Ona je pravi slavospjev naroda i zemlje Jugoslavije. Veoma me veselio naišav u raspravi Zelenina, prvaka ruskih naučenjaka, ravnatelja etnološkog muzeja uz Leningradsku akademiju nauka, gde citira našega Vuka Karadžića, a uz njega „Die Sitten der Südslaven“ od g. Jelice. Tako znam i za druge: Nieuwehuis u Leidenu, Schultze Gallera u Halle, Hermann Barth, čuveni pisac u Berlinu, Schwez u Zürichu, Corso u Napulju, dr. Meye u Chikagu, N. P. Yates u Liverpoolu, Tamio Satow u Tokiu i čuveni Vincenz Hundhausen u Pekingu. Većeg uspeha jedva da je imala druga koja knjiga o Jugoslovenima u velikom svetu.“ A kod nas?

Priznao mi je to i prof. Jovan Cvijić (u 5 sv. knj. XV Sr. knj. Glas Beograd, g. 1925) koji ne samo da odobrava i ceni moj rad, nego kaže: „Upravo bi bila *dužnost* naših ljudi od nauke, da prouče sav *ogroman* rad gospođe Belović. On želi, da ga podnesem Akademiji. Ja sam poslušala savet g. Cvijića, istom g. 1934 i podnela sam jedno delo Akademiji nauka u Beogradu. Ali (po referatu g. Erdeljanovića) bila *sam odbijena* kratko i bez reči.

Belje od mene nije prošao ni naš od svih najveći dr. Vuk Karadžić u konferenciji odbora za podizanje spomenika njegova i prosvetnog doma u Loznici, u Beogradu 30 decembra 1935 god. („Pravda“, 30 decembar 1935.)

U prisustvu svega 25 lica, koje delegata pojedinih ustanova, koje radoznalih, bolno se konstatovalo da je za konferenciju razaslato oko hiljadu poziva, i da se (to je podvučeno) nisu odazvali, baš oni koji su najpozvaniji da pomognu ovu akciju i koji žive od Vuka — kako reče general Pavlović Pavle: Još pre 100 godina priznao je celi naučni svet ko je naš Vuk i ako je on kod nas bio krvavo proganjen. Posle Šafarika (Budin 1826) prva je jedna žena pronela slavu Vukovu *Talvj* (Tereza Albertina Louisa Robinson rođ. pl. Jakob) sa na engleskom jeziku napisanim delom. *Historial view* — izd. u Severnoj Americi, Andoven 1834. Posle je prevedeno na nem. i izdano ponovo, toliko je zainteresovalo naučni svet. A ko kod nas danas ikada zahvalno spominje gdu Talvj?

Jedan od naših najboljih pesnika i najstrožijih kritičara, pisac divnih rasprava i borac za pravdu i istinu Dr. Milivoje M. *Milenković*, upravnik bolnice, lekar, čestiti Šumadinac napisao je o mom radu g. 1930 u br. 11 „Žene i sveta“ vanredno lepu

studiju. Održao na narodnom univerzitetu 30 novembra 1930 predavanje pod naslovom „O jednoj velikoj jugoslovenskoj ženi: Jelici Belović“. Bilo je mnogo posećeno. Gospodin doktor je odličan govornik i pun oduševljenja za sve, što diže ugled jugosl. prosvete. Lepe prikaze pisao je i narodni poslanik, moj bivši dobri i odlični direktor D. Mita *Gjorgjević*, (pisac u listu Građ škola, br. 1, g. V 1929) te gosp. Dušan *Slavić*, novinar. Pisao je više uvodnih članaka o istoj temi u svome listu (iste godine). Dr. Matija Murko, poznati slavista, cenio je moj rad, tako i Dr. Polivka (Prag), g. Čedomil Joksimović, tekstilni stručnjak i publicista izneo je vrlo stručan referat o mom radu u beogradskoj „Politici“ 17 jula 1932 g., a to on čini i inače svakom zgodom. I „Vreme“ donelo je lepo mišljenje iste godine. Tako i list „Novi Sad“ god. 1935.

I naše žene nisu sve jednako hladne spram moga pera. Ima i tu iskrenog zanimanja. Tako gospođa Pavla *Hočevarjeva*, urednica „Ženski svet“ let. III 1925 (u Trstu) piše divnu studiju, a sem nje i Slovenke g. Štebi, pesnikinja, Ludmila Poljanec, Elza Kukovec, Maličkova, Jolanta Poznanova i Slovakinja vrlo obrazovana g. Zlata Porubsky-Jesenska, pisac i pobornica za ženska prava. U časopisu „Živena“ iz Turčiansko sv. Martina (Ana Skultety) kaže ona: „Mnoho, veimi mnoho bi sa dalo pisat o tejtio vzacnej žene ale končim otazku, či sa jej narod kedy odmeni za všetko čo pren zachranila a urobila?“

Godine 1933 na poziv „Crvenog krsta“ napisala sam knjigu „Jugoslovenski vezovi“ sa slikama vezova (Novi Sad). I baš je te godine u Novom Sadu bila izložba „Srpske žene“, na koju me nisu ni pozvali. Crveni krst je izložio i moju knjigu, ali bila je primljena sa vrlo malo simpatija od Odbora tekstilne izložbe i prodan je samo *jedan* jedini primerak. Toliko da se napakosti...

Radila sam besplatno i nemam materijalne štete, čemu onda to? Sem te knjige još sam radila ciklus dopisnica za „Crveni krst“ sa narodnim šarama, sa terminologijom njihovom.

Godine 1935 bila je u Beogradu izložba „udruženja universitetski obrazovanih“ žena. Izložile su knjige „žena pisaca“ kod nas. Pozvale su i mene. Nisam bila baš oduševljena i poslala sam samo 19 knjiga od 48, koje sam dosad napisala. G. Paula Albal, predsednica toga udruženja piše mi posle izložbe, da sam najplodniji pisac, što se vidi i iz kataloga. Izložilo je samo 75 žena, jer Hrvatice nisu izložile sve, a ni Slovenke. U mojoj „Srpkinji“ g. 1914 ima oko 300 žena pisaca do g. 1914 (Vidi str. 8).

Vidimo, da je danas zabava preotela mesto radu, da je uživanje izbrisalo pojam požrtvovanja, da se nesavesnost mnogo češće susreće od idealnih težnja. Univerziteti, a pisaca žena nema.

Jedan od najmilijih susreta na putu moga književnog rada svakom je susret sa poznatom književnicom, Bunjevkom, odličnom gospođom banicom Marom Malagurskom-Gjorgjević.

Puna duha i srca milostiva, duše čiste i iskreno oduševljene za sve, što je lepo i dobro, ona je bila (kao mnogima) i moj dobri angjeo u teškim danima. Sretna bi bila Jugoslavija, da takvih žena imamo više! Ali gde su?

Od Hrvatica draga je Anka Šarunac, njezina je duša blaga i fina tako retko fina danas. Ostale separatistički odbijaju svaku duhovnu vezu i svaki rad.

One klike i koterije koje tako lako žive u našem društvu, teški su socijalni bacili, vrlo štetni i neuporedivo fatalni sa posledicama koje udaraju posred glave i truju zdravo mesto. Leglo beskičmenjaka i bezimernih, ona su primamljiva samo za one koji ni za društvo ni za zemlju ništa ne znače i koji u mraku, nalaze svoju cenu.

Kad će se pod svetlošću sunčanog dana izgubiti svi, ti parazitski bacili?

Od Srпкиnja imam najprijetniji susret sa prof. dr. Magom Magazinović, osnivačicom vrlo interesantne škole za ritmičku gimnastiku i sa g. Anom *Pavlovičkom*, generalicom, koja je sabirala narodne šare iz Baranje, Kćerka senatora Mihalđića (prote) oseća toplo za narodnu lepotu. G. Milica *Janković*, toliko mila i poznata pripovedačica i patnica ljubazno mi šalje svoje lepe knjige.

Od ostalih 75 žena pisaca, koje napomenuh jedva da još koju poznam. Ne radi se složno, a neke uobraženom gordošću prolaze pored svojih kolegica na peru.

A ja sam uvek tražila te susrete i veselila im se, jer samo složan rad ploda donosi. Frazerski patriotizam, lažni verbalni nacionalizam — danas u modi — samo štete donosi.

Nikad, izgleda, ne beše više falsifikatora istine i prošlosti naše nego u naše doba? Nikad, izgleda, ne beše toliko hipokrizije i laži u našem javnom životu kao u naše vreme.

Ljudi ništa, (gotovo se sme reći da ništa) istinito, autentično, tačno ne govore. Danas, intelektualac i običan čovek teško se razlikuju u tome. Ili razlikuju se na štetu prvoga, jer magija njegove fantazije, dobro isklesane i izvežbane ume da dohvati i najnedokučenije laži da vam ih proda.

Beskrajna me tuga obuzme, kad zagledam u mehanizam odnosa između onih koji nominalno bar predstavljaju duhovne vođe jednog naroda i kad otkrijem, da se taj mehanizam u glavnom intrigama stavlja u pokret. I mrtvački mi je u duši kad uvidim, da je rad pojedinca ma kako velik bio, ipak donekle nemoćan, da to stanje stvari smeni nečim izlaznijim, vedrijim, blagorodnijim. . .

Bilans

Zanimljivo je napraviti bilans doživljaja kao književnica, jer to je ujedno slika vremena, koje proživljujemo. Kod mene dosada ravno pedeset godina! Misliće neko, da sam kao toliko

zaslužna i popularna književnica uvek i svuda našla raširene ruke i otvorena vrata. Istina, zbog svog rada na peru i u školi, ja sam dobila već god. 1897 pohvalni dekret od Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu (8 avg., br. 103628). To nije smetalo, da se posle (pod brojem 77330) nalazi na istom spisu beleška, da sam zabeležena u „Crnoj knjizi osumnjičenih“ zbog nacion. rada i da sam 22 11 1900 već oterana u mirovinu radi istoga rada. Dakle tri godine posle. U službeničkom listu iz g. 1898 piše mi, da sam za ugled svake nastavnice i svake škole, obrazovana, revna, vanredan pedagog, strogo moralna itd. To nije smetalo, da mi je Stanko Pavičić (Hrvat. nadzornik) već prve godine posle reaktiviranja 1919 ispod te pohvale napisao. da sav moj rad *ništa ne vredi*, da me što pre treba iz škole odstraniti. (Ali sebi je osigurao pet plata za sebe, ženu i tri kćeri.)

God. 1926, pod br. 32131 nov. Ministar prosvete, Miša Trifunović opet priznaje moje zasluge, da ne može lepše. Kaže da sam i za vreme od 16 god. kad me je Austrija penzionisala i do 5 nov. 1918, kad sam reaktivirana besprekidno i sa puno uspeha radila i velikih zasluga na kulturno-prosvetnom polju stekla. To priznanje sa najvišeg mesta opet ni malo ne ženira moju Upravu iz g. 1929 i posle 1932, da traži moje penzionisanje jer da nemam apsolutno nikakvih sposobnosti. To piše i u službenom listu.

Ko pročita sjajne ocene mojih knjiga reći će: to je slava! Zlobna kritika samo me je jedan jedini put za 50 g. uzela na nišan i to po porudžbi od polit. protiv. kod izd. „Die Sitten“ dakle kod najuspelije knjige. Dobila sam „celu pljuvačnicu na glavu“, kako kaže naš Miroslav Krleža o sebi i svojim kritičarima. Viktor Hugo je rekao: Slava je zlatna postelja puna stenica. (Balkanske stenice jače grizu od francuskih!)

Ja sam i danas nastavnica. Volim decu i kažu, da kod mene lepo nauče svoj predmet. Na osustvima nisam bila nikad, protekcija i veza nisam tražila. Svoje pretpostaljene uvek (sada odličnog i vrlo obrazovanog direktora Jovana Nađvinskog) poštivam i ne protivim se nikad njihovim naredbama. Svoje kolege cenim kao vredne i obrazovane ljude. Živim više među knjigama nego među ljudima.

* * *

Moj privatni život: jedna krvava i mučna staza, puna jada i čemera. Kad je g. dr. Milenković (str. 50) pisao moj životopis po Jelkiću, kaže: Naišao sam na ove redove: g. Belović nije nikada tražila, ni dobila odlikovanja, ona ni danas ne traži. Sve što traži, to je samo miran komadić hleba za stare dane. A i taj ne traži kao milostinju, nego kao poštenu zaradu“.

Kada sam pročitao ove redove, ja nisam ni hteo ni mogao verovati u tu i takvu surovu realnost! Sricao sam reći i prepročitavao, trljao sam slepoočice i stiskao očne jabučice u dublju.

Toliko mi je sve ovo izgledalo neverovatno. U meni se otima uzvik: ta mi smo u 20 veku, pa je li moguće, da jedna žena i to *jedna velika žena, javna radnica* naše krvi i naše rase dočeka posle 50 godina intenzivnog i plemenitog rada, da priželjkuje ne samo naše priznanje i zahvalnost, već i miran komadić hleba za stare dane. A novinar, koji zna prilike u kojima živim (Dušan Slavić) odgovara g. doktoru: Moguće je, dragi doktore, moguće!“

U kovitljanju današnjice, u dinamici pokvarenosti i korupcije ja kao samorana žena nisam sigurna ni života. „Grozničava pohlepa za tuđim dobrom popela mi se na glavu i ne pušta iz pandža“. Dr. Stefan Fabijanović posetio je svoju otadžbinu iz Los Angelosa (pisac „Moje gledanje na Niče-a“ i „Moja filozofija“ i dr.) i posle je u listu iz S. A. „Open forum“ opisivao vrlo oštro svoje utiske i moje doživljaje kao žrtve današnjih nevaljalaca. (April 4 1935.)

Obziri na moje zasluge? — Ni govora! To dalje opisivati odvelo bi me, zna se kuda.

I bez filozofiranja, bez velikih reči i patosa, malim osvrtnom oko sebe, malim konzultovanjem novina, utvrđujemo svi stalno jedno te isto bespuće, svet kao da je zašao u „ćorsokak“; takva opšta dezorijentacija izgleda da nije postojala ni u doba seobe naroda, niti u eri renesanse, reformacije i velike Francuske revolucije, Iz prostog razloga, jer je ta pojava danas opšta, proteže se upravo na ceo svet, na sve slojeve i zahvata sve oblasti čovečje duhovne i privredne delatnosti.

Narodni praznici

Kroz celi život proučavala sam narodne praznike i običaje. Pre mene to je na ovaj način kao ja malo ko učinio. Vuk ih je samo zabeležio u svom rečniku, ali ne sve. A imamo ih oko 200.

Rezultate tih ispitivanja štampala sam u velikom listu u Subotici u „Jug. dnevniku“ u god. 1930—1934 u više nego 150 članaka. Sem toga držim o tome predavanja u beogradskom radiju svakog praznika, već dve godine i dobivam iz mnogih krajeva pa i iz inostranstva pisma, koja mi kažu da ih predmet zanima. Tako piše uvaženi član čehosl. jugosl. Lige g. Fran Večera iz Sleszke Ostrave i traži prepise predavanja za sastanke Ligne. Naučio naš jezik u 50 godini, samo da bi uzajamna slovenska saradnja bila plodnija. Slično pišu i drugi. Dosad sam održala ciklus od 20 predavanja na radiju.

Predavala sam i po narodn. univerzitetima i imala uvek mnogo slušalaca, jer ne gnjavim, ne govorim ono, što ima u svakom udžbeniku i o čemu svi vrapci cvrkuću. Ali u stopu za mojim predavanjima išle su „kolegice“ i spletkarile, da bi ih onemogućile. „Ujež“ je funkcionisao tačno onako, kako ga je g. Nušić prikazao i ovekovečio.

Prof. Jos. Nipgen iz Pariza (Vincennes) piše mi kroz više godina jer ga zanimaju naše prilike i narodni život. Slala sam mu sve svoje nemačke knjige i stotine članaka, jer naš jezik ne zna. Ali njegov naučni rad je od velikog značaja i vidim da korisno upotrebljuje sve što mu šaljem. Madame, piše mi 1932, J'ai bien reçu les envois que vous avez eu la grande bonte de me faire et je vous prie de vouloir bien trouver ici l' expression de ma respectueuse et sincère reconnaissance pour le grand intérêt que vous voulez bien temoigner pour l' interet que je porte à votre pays. Vous ne m'enverrez jamais assez de documents et plus vous m'en ferez parvenir, d'autant plus j'en serais heureux. Ils me serviront, dans un avenir prochain à publier un travail éntedu su la „Persistance du paganisme dans le region balkanique“.

Mais pour entreprendre ce travail il me faut une quantité considerable de documents et je me permet, de compter sur vous pour me faire parvenir tous ceux qu'il vous sera possible de m'envoyer. Dans Vos articles j'ai trouvé une quantité enorme de renseignements utiles. J'ai donné (en 1912) la traduction française de „Slavische Forschungen“ de Dr. Friedrich Kraus. Ce grand — le plus grand érudit sur ce terrain. Votre livre „Die Sitten der Südslaven“ très beau et deja très connu ici, car ces questions ont été très peu connues en France. Le Français en general connait très peu la geographie et sauf une petite „caste“ d' erudits, ignore complètement les moeurs et les coutumes des autres peuples, surtout lorsqu'elles sont aussi primitives et aussi passionnantes pour le chercheur, que celles de la Yougoslavie. Je vous remercie donc, Madame, respectueusement de votre bienveillance à m'aider dans mes recherches. Je travaille dans „L'ethnographe“ et dans „La revue anthropologique“, que je vous envoie, chère amie. Si vous voulez bien me permettre très respectueusement de vous donner ce titre, m'inspirant de tous les renseignements qui abondent dans votre livre et dans vos divers traveaux et en les completant par d'au tre travaux. ltd.

Eto na taj način sam ja dopisivala sa mnogo ljudi od nauke u raznim jezicima i iz raznih zemalja. Iz sadržaja vidi se, da li sam ja tražila njih ili oni mene. Sa našim ljudima iz krugova muzeja akademija, univerziteta nisam imala te sreće, ili, ako sam s kojim i dopisivala skupo sam to platila. Kod nas danas i nema mnogo ljudi, koji predano rade na nauci kao na pr. dr. Nipgenn, dr. Kraus, dr. Buschan, dr. Hundhausen, Hopkins, dr. von den Steinen (Peking) i toliki drugi kojima imam zahvaliti srećne časove zajedničkog rada i dopisivanja.

Kod nas je danas sve bedno i ogrezlo u jedan gramzljivi, ludi egoizam bez obzira i granica. A ko ne peva po toj melodiji, toga onda složno gnjave, dok ga ne ugnjave. (Vidi Miroslav Krleža, Moj obračun, 1933 Zagreb.)

Za „Anthropophyteiu“ dra Krausa bila sam ja jedina ženska saradnica pod pseudonimom Daničić i otale sam posle imala

odličnih veza sa ljudima od nauke iz celoga sveta. To delo prestalo je za vreme Hitlerovog paljenja knjiga. Tada su uništene još tri moje opširne studije (Pojas, Razboj, Muzika) i popaljena i sva naklada Elfride Ensle (Berlin) koja je preuzela da štampa moje veliko delo (24 tabaka u osmini) „Der Kuss im Leben der Völker“ sa divnim slikama. Već dobih predujam od 5000 maraka. Dva odeljka dela štampana su u časopisu „Die Schönheit“ i ja nisam bila zadovoljna sa nekim dodacima uredništva. Na moj protest i usled štete, koju je naklada imala (konfiskovanjem i proganjanjem) ja sam tražila da mi rukopis vrate, bez da vratim predujam. To je i učinjeno i tako se rukopis spasao i leži kod mene.

Imam i na našem jeziku jedan deo toga rada, koji je htela da štampa jedna hrv. knjižara, ali usled separatističkih intriga i to nije ugledalo sveta.

Sem tih rukopisa imam delo „O Bogumilima“ sa sasvim drugim gledanjem na taj naš prvi revolt protiv cezaropapizma u Evropi i izvrtnja Kristove nauke, nego što su ga imali naši istoričari Ruvarac i Rački, obadva sveštenici. Ja sam Bogumile upoznala u Bosni, gde ih još ima i u Srbiji i Vojvodini, gde ih još ima. Da spomenem samo Ridicu*.

O spaljivanju mojih knjiga u Nemačkoj piše mi dr. Kraus:** In der Nacht vom 10 auf den 11 Mai 1933 ist auf dem Bücherscheiterhaufen der Berliner Studentenschaft neben unseren Anthropophyteia-Bänden, der Romanischen Meistererzählungen und meinen Slavischen Volksforschungen auf Ihr herrliches Werk von den Sitten der Südslaven in Flammen aufgegangen, freilich nur das eine Exemplar, das sich in der Bibliothek des Hirschfeldischen Institutes (Sexualwissenschaft) befunden hatte. Auch in Ihren Büchern wie überhaupt im Slaventum steck jener „undeutsche Geist“, der dem Hitlerreiche gefährlich ist. Ihr Aufsatz über den „biljani petak“ ist ausgezeichnet gut und ich benütze ihm in meiner Monographie über die „Sreća“...

* U Ridici se od 1926 god. širi jedna nova vera. To nije vera nazarena, subotičara baptista, evangelista itd. Ne! Ova nova vera se zove: „Svetionik“. Nju je osnovao Pastor Rusel, trgovac, 1876 godine u Njujorku. Od 1916 njn vodi Rihter J. F. Ruterfort bivši sudija.

Ovu novu veru širi kod nas Džamonja Đura, (bivši učitelj, narodni poslanik) u duhu Bogumila. On je do sada više puta bio u Ridici, gde je vernima svojim iz Hercegovini tumačio Evandjelje (T. Iskruljev)

** Mi Jugosloveni imamo jednu veliku pogrešku: nezahvalnost, neblagodarnost spram onih, koji nam ukazuju plemenitu dobroću. To je urodilo mnogom nelepom mišljenju o nama u inostranstvu i naškodilo ugledu naroda i države. To je oteralo mnogog našeg prijatelja u tabore dušmana. To ne valja.

Dr. Friedrich Kraus, profesor slavistike i etnografije u Beču zadužio je naš narod kao malo ko. Roden u slavonskoj Požegi, upoznao je od malih nogu život na selu i dobru dušu narodu. Posle Vuka, on je prvi u velikom stilu proučavao običaje i narodne naše pesme i prevodio ih na ne mački jezik. Preveo je oko 500.000 stihova i izneo na hiljade nar. verovanja u onom čuvenom grandioznom delu „Anthropophyteia“ čija je supskripcija ženama

Naša nauka

Znam, da su mnogi patriote muškog i ženskog roda sebi posle 1918 napunili dobro džepove prodavajući u inostranstvo ili našem Ministarstvu zbirke vezova (na brzu ruku skupljene) ili crtarije šara. Ja, naivna idealistkinja htela sam pokloniti svoju dragocenu zbirku sabiranu kroz celi život (najpre svom rodnom gradu) u dva maha. Nisu primili sa motivacijom, da bi i ako ništa ne tražim, morali meni ipak nešto dati, a to — ne mogu.

Ponudila sam je Matici Srpskoj u Novom Sadu, i tu bez uspeha. Imam komada možda starijih, nego što ih ima ijedan od naših muzeja. Sad ih jedu moljci ili ih neko ukrade. Pa i zašto da to dalje čuvam?

* * *

Pre nego sam premeštena u Novi Sad, upozoren je jedan nakladnik na mene kao stručnjaka za nar. tekstile. Hteo je da izda lep list za ženski ručni rad. Obećala sam, da ću se primiti uredništva. Ali pre nego stigoh, uze list u svoje ruke jedan profesor jezika, koji o tom predmetu baš ništa nije razumeo, niti se ikad s time bavio. Kad sam stigla, bio je prvi broj već izašao, dakako loš da gori ne može biti. Slike uzete iz budimpeštanskih listova, da se štedi na klišejima. Taj broj stojao je nakladnika oko 40.000 din., a profesor imao je krasan honorar i ugovor, da list nesme doći u druge ruke, bez velike novčane štete po nakladnika. Prvi nakladnik videći neuspeh, prodao je list drugome. Drugi broj lista nije bio bolji, ali je profesoru uspeo, da dobije obećanje da ću ja list besplatno pomagati. On je primio lep honorar i smatrao je, da je pravo, da ja radim besplatno, po onoj: ko prvi, zgrabi. Kad sam videla, da me se misli iskoristiti a da list ipak nemam ni sadržajem u svojim rukama, odustala sam. I drugi nakladnik izgubio je veliku svotu i pošto profesor nije hteo da odustane od svojih uveta visokog

bila zabranjena. Tu je izneo narodnu erotiku, koja kod nas igra i danas ogromnu ulogu. Bez „seksepila“ ni u crkvu — kod nas. Narodne prazn. verice tumačio je bolje, nego iko. Školovao se kod nas, ali je posle — oteran zavišću malih mozgova — živeo u Beču, gde i danas uživa veliko poštovanje. Kako sreće, da je Krauss imao katedru na našim univerzitetima drugde bi stala naša nauka, nego što je vidimo iza kulisa afere sa dr. Ksenijom Atanasijević. On je i u Beču tražio naše dake, pomagao ih novčano i u nauci udarao im putokaze iskreno i nesebično, da bi mu posle zahvalili crnom nezahvaln. šću. Za vreme svetskog rata postavljen je za šefa bolnica, gde je ranjenke Slovence tešio, darivao knjigama i cigaretama na hiljade, trošeći i prikupljajući strpljivo. To sam činila i ja kroz rat na njegovu molbu. Mnogima našim ljudima izradio je osustva i oni su dolazili, da mi oduševljeno pričaju, kako ih je „doktor“ učio čitati i pisati i vidao ih rane kao brat rodeni. Obožavali su ga prosto. Dr. Krauss napisao je sam više nego čitava neka naša naučna društva do danas i branio slovenstvo, gde god je mogao. Sam piše dobro srpski u stilu guslara.

I dok kojekakovići dobivaju odlikovanja putem „veza“ g. Kraussu je ostao naš narod dužan, veliki dug.

honorara za sebe a besplatne anonimne saradnje za mene, list je prestao. Pretplatnici nisu više videli ni jednog broja.

Tako mi nemamo ni danas ni jedan album za naše divne vezove, ni jednog lista sa složnom saradnjom svih, koji imaju novaca i znanja u toj struci. List ili album sa slikama u boji, koji mnogo stoji. Ali koliko novaca leži sakupljeno po stotinama naših ženskih društava?

Služimo se Dilmontkinim izdanjima, gde su slike lepe, ali tekst označuje naše vezove kao Mosulske, indijske itd. (Thérèse Dilmont D. M. C.)

* * *

Kod nas, ko želi književno raditi, mora mnogo dopisivati. Biblioteke su nam oskudne i ima ih malo. To je dopisivanje skupo i stoji mnogo vremena. Ali ja sam za vreme svog 50 god. knj. rada beležila svoju korespodenciju i dopisivala sam sa 442 lica. Više sa ljudima iz inostranstva, nego sa našima. Zašto? Jer su bolji, pouzdaniji, i znanjem bogatiji drugovi, nego li naši. Ima ljudi od nauke, s kojima sam dopisivala 25 godina, a da se nismo videli. Naži traže sastanak već kod trećeg pisma, i ako nemaš seksepila, džaba ti sva tvoja nauka. Nema kod nas one oduševljene ljubavi za nauku kao kod kulturnijih stranaca. Usled dopisivanja sa našim svetom, može se i stradati vrlo lako.

Ni kriva ni dužna. Daleko smo mi još od prave kulture. Sve je to još jako površno i bez iskrenog poštovanja za naučni rad.

Jedan učitelj n. pr. s kojim sam dopisivala radi sabiranja naziva za vezove, izložio je posle moja pisma u uredništvu nekog svog lista i pravio sebi nedostojnu reklamu sa njima. U pismima nije bilo senzacija, ni erotike (ni truna) ali ta drska reklama i izložba mogla je neupućene zavesti, da to pomisle. Infamija, zar ne?

Ženski pisci

Vrlo je pogrešno što se kod nas biografije pisaca i drugih zaslužnih ljudi pišu po jednoj staroj šablona. Sve je tu samo uspeh i slava i priznanje. I to tako uče i đaci po školama napamet (od više stotina lica) da na kraju o svemu nemaju jasne

---

* Da bih i cvom prilikom pomogla upoznavanju i širenju narodne nošnje donosim tri slike: odelo iz Hrvatske i Bosne, vrlo lepo i slikovito i zlatovez iz Hercegovine sa jedne maramice. (Str. 58, 59, 63)

Od čuvene naklade Leo Šidrović (Wien; Salzgrles 15) dobila sam 1935 ponudu da izradim naše narodne igre i praznike na nemačkom jeziku, i taj posao prekinuo je Hitlerov progon nemačke knjige, jer je i u Leipzigu bila filijala Šidrovićeva.

slike. Današnjoj omladini ne može se više ovako prodavati rog za sveću. Vide oni — matorci — i kako trava raste, a kamo li da ne vide kako slava raste.

I zato ih i nema među redovima idealista i oduševljenih. Vide oni i to, da se kod nas i besmrtnost deli po ćefu i po babu i stričevima kao i sve drugo. Ja n. pr. ne mogu razumeti slavu, koja se neprestano trubi o slavisti bečkoga dvora Vatroslavu Jagiću, koji je izmislio i Ministru Kalaju „služboljudno“ servirao „bosanski“ jezik i tako cepanju jugoslovenske misli doprineo u velike! Ako je to zaslužilo onoliku slavu, Bog da ga prosti! Tako je učinjeno i za mnoge druge, koji se dižu kao „veliki“, a pored njih onda nema mesta za zbilja vredne. Tako je novinar Herman Wendel proglašen za prijatelja našega naroda, što nije nikad bio, dok o čuvenoj prvoj Engleskinji spisateljici i prevađačici naših narodnih pesama Lousi Talvj — iz g. 1834 ni živa duša danas ne zna. Zaduzila nas je mnogo više, nego deset Jagića. To bi bar naše „žene“ trebale da znadu!

Pred kraljevskim dvorom na Dedinju nalazi se spomenik i danas žive hrvatske spisateljice Marije Jurić-Zagorke“ (u mramoru). Ovo je veliko odlikovanje poznatoj saradnici „Obzora“ i piscu popularnih istoričnih romana („Grička veštica“ i drugih, koji u nastavcima izlaze i sada u Zagrebačkom „Jutarnjem listu“). Marija Jurić prva je naša novinarka i radi kod novina već više nego 40 godina. Spomenik je podignut na naročitu želju Kralja Aleksandra I Ujedinitelja, koji je i tom prilikom pokazao, da voli Hrvate i traži bratsku slogu s njima. Slava neumrlom Kralju.

Pre i odmah posle oslobođenja živela je u Zagrebu jedna od tamošnjih najinteligentnijih žena, koja je mnogo radila i najposle bila urednica „Jugoslovenske žene“ u Zagrebu. Slovenka Zofka Kvederova, borbena, poduzetna, (udala se dvaput, drugi put za ministra). Ipak je umrla pačenički, progonjena radi svog jugoslovenstva i danas je niko živ i nikada ne spominje. Isto tako kao ni Franjku Pakšec koja je kao jedna od prvih feministkinja kod nas još 1874 u Oseku oduševljeno radila. Pisala lepe knjige. Ali je pretukao muž alkoholičar i brutalni bezdušnik. U Oseku sada drži barjak „pravog“ patriotizma Josipa pl. jedna od poslednjih Glembajevih. Ona je tražila, da policija ne dozvoli prikazivanje jedne naših najboljih drama (Krležine) sa istim naslovom. Ipak se davala; što policiji služi na čast. Eto tako izgleda naš feminizam u praksi. Napred mašira oduševljena garda, a na najodličnije radnice iz prošlosti zaboravljaju u vatri zanosa. Nije bolje prošla ni Marija Fapkovička u Z., nekad ratoborna patriotkinja. Našla sam je pre 30 god. gde u hladnoj kuhinji čisti povrće. Uplašena i ženirana mojom posetom, tiha i ponižena (i ako još ne suviše stara). To su ta famozna ženska prava! Ni miran komadić hleba, ni miran san u svojoj kući ni topao kutić za stare dane Pored tolikih ženskih humanih „Uježa“!

Danas je svu reprezentaciju Hrvatica preuzela stara g. Zlata Kovačević, kojoj taj posao donosi lepe pare i bankete i ručkove i govorcije. Gospođa je u svom velikom patriotizmu sasvim zaboravila, da mi je „Ženska udruga za narodno tkivo i vezivo“ u Petrinji 19 studena 1922 poslala lepu brončanu kolajnu sa diplomom kao svojoj idejnoj utemeljačici sa ovakim tekstom: „Ovaj znak priznanja d je Vam se, jer se je prema vašoj zamisli ženska Udruga osnovala i naše narodne umjetnine širila diljem cijele kulturnoga svijeta nama za ponos a stranima na udivljenje. U svojim najsvečanijim časovima sjećamo se na vas i tomu sjećanju i poštovanju dajemo vidljiv znak. (Potpisan je neki muškarac Grga, po čijoj je valjda želji sav ovaj lepi čin udešen.) Potpisana je dabome i Gđa Zlata K. koja se ipak posle u mnogim svojim govorima u svečanim časovima nikad nije setila moga imena i lepo ga prešućivala i onda kada sam ja bila prisutna i kad bi mi to (na mom teškom službenom putu) bilo od velike koristi. Ovo je za celo u znaku hiljadugodišnje toliko spominjane kulture

Ironija sudbina

Mene su često pitali, kako to, da nisam posle oslobođenja dobila bolje mesto nego na građ. školi? Na to ću odgovoriti sa rečima Dušana Milačića (iz Srp. knjiž. glasnika sveska za novembar 1935 str 384) „Kod nas (govori o univerzitetu) na žalost često preovlađuju merila, koja nemaju veze s naukom. Zato u ovoj ustanovi počinje da preovlađuje osrednost (ima časnih izuzetaka... zbog takvog stanja stvari naši Univerziteti ne igraju u današnjem duhovnom životu ulogu, koju bi trebalo da igraju“... To se tiče i svih drugih zavoda za obrazovanje i nauku, na koje su me eventualno mogli smestiti.

Sv. Birokracije ne simpatiše ljude od znanja i nauke. Znanje im tu nije korisno, čak i opasno. Da navedem jedan drastičan primer. Od prve svoje bedne plate školovala sam sestru, koja e već šest godina bila ostavila školu i zaboravila sve, jer nije volela knjigu kao ja. Mogla sam plaćati samo tri meseca (od Uskrsa do kraja juna) jer sam jedva i to skućala. Ali dobre moje nekadanje učiteljice udesile su to čudo i ona dobije diplomu za stručnu učiteljicu ruč. rada. Odmah posle toga mojim zauzimanjem i mesto, na kome je ostala 35 godina. Niko je nije progonio, niko joj zavelo, nije u službi imala neprilika, došla u istu kategoriju i grupu kao i ja (sa prof. diplomom). Nikad ni posle nije marila za knjigu ili za nauku i odlučno je odbijala da poveća nivo obrazovanja ili da radi više nego ono propisano. Dabome ovo je radila savesno i valjano.

A moj službenički list? To je jedna dugačka kolona premeštaja, traženja mog otpuštanja iz službe, penzionisanja, reaktiviranja, odlikovanja i lažnih ocena zlobnih šefovica i opet po-

hvala... Bila sam svadralica? Uobražena, neskromna, neposlušna možda i nemarna za školu? Ne, to ni najveći neprijatelji nisu nikad rekli, niti su mogli reći. Uzrokom svih nedaća bilo je samo to, što su mnogi „nadležni“ moj književni rad smatrali kao ličnu uvredu, koja je izazivala ljutu osvetu.

Ko je osnovao zagrebački etnografski muzej?

Na 16 strani ove knjige tačka 2, 3, 4 i 5 vidi se, da je taj muzej osnovan u delokrugu zagrebačke trgovačke komore, čiji je pretsednik tada bio g. Milan Krešić. Ovde ima već god. 1904 tri odeljenja za etnografiju a god. 1906 i štampan katalog u dve sveske, koji je razdeljen publici u više hiljada primeraka. Nije dakle istina, da je osnivač zagr. entrogr. muzeja Samuel Berger i da je taj muzej osnovan 1919, jer je bio osnovan već 15 godina pre. Mogao je biti samo proširen, preuređen i povećan, ali se pravo ime osnivača nije smelo negirati. Zagrebačka trgovačka komora u svojoj arhivi čuva svu korespondenciju toga osnivanja i to se ne da brisati iz istorije toga muzeja. Samuel Berger došao je kao mladić iz Mađarske, gde je kako sam o sebi piše „kovao čavle“. U Zagrebu je prešao na trgovačku struku, oženio se bogato i bio vrlo vešt trgovac, koji se posle obogatio i u Zagrebu imao vrlo poznatu veliku trgovinu manufakture.

Sakupljao je i narodne vezove. Davao je seljankama nove cicanе jeftine crvene marame i u zamenu uzimao od njih divne bogato vezene peče i poculice, koje je u inozemstvu skupo prodavao. Tako je u celoj zagrebačkoj okolini za 40 godina njegova „uspešnog (!)“ rada nestalo originalnih divnih vezova, marama i poculica. Sve tamo do Žumberka i Siska možete danas videti samo tkanja (muška) ili čiste bele „kikle“. Sve to u hiljadama primeraka otišlo je u inozemstvo (najviše kao orijentalni, perzijski, indijski rariteti). Kad sam ja radila (1905 i posle) oko osnivanja muzeja, molio me je Berger, da neke njegove zbirke preporučim, da bi ih Trg. Komora kupila za muzej. Bile su lepe, ali skupe i komora kupila je samo jedan deo.

Kad sam posle uredila i muzej u Obrtnoj školi (kod direktora i umetnika graditelja Bole) opet je Berger tražio, da se zbirke kupe od njega. G. Bole nije hteo — kao ni ban Pejačević član hrv.-srp. koalicije. U jednom čisto trgovačkom preduzeću nije ban našao patriotske motive. — Bergeru je takav odlični pazar uspeo sjajno istom posle 1918, kada je Radićevce predobio za sebe. Dobio je ne samo velike svote za svoje zbirke (čiji su najlepši delovi prodavani pre 1818 kao torontalski, mađarski, persijski i td.) nego je imenovan i direktorom muzeja sa sjajnom platom i sa bogatom subvencijom za muzej. Sada su sve novine trubile slavu Bergerovu kao osnivača mu-

zeja i dobrotvora hrv. naroda kao odličnog stručnjaka i poznavaća itd. I on sam svuda se je prikazivao kao takov, na izložbama i na sveslovenskim priredbama. Ali svi mu nisu verovali i ako mramorna ploča u muzeju ukazuje (sam ju je postavio) na to, da je osnivač muzeja Berger, a njegovi „prijatelji“ (otkud on ima tolike prijatelje?) uveravaju da je sve tako, kako on kaže. Bez kontrole javnosti ovo nije teško (još da sam ja mrtva i lakše bi bilo). Eto tako se fabricira slava i stručnjaštvo i patriotizam i neumrlost u vremenima mutnim kao što su naša.

Svakog iskrenog patriotu duša mora da zaboli, kad pomisli, koliko je novca utrošeno u taj muzej, a ipak nemamo još ni jedan jedini album naših vezova sa slikama u bojama, koji bi nam to narodno blago očuvali i pred inostranstvom pokazali. Trubi se po novinama, da je taj muzej jedan od najlepših u Evropi (?) kao da je to neko trgovačko poduzeće, kome treba reklama. Muzej je smešten u lepoj zgradi ali ima tu mnogo stvari, koje spadaju u arheologiju, a ne u etnografiju. Da li ima i stručnjački napisan katalog s kojim bi se publika naša i strana koristila? Muzej je bogat ali nije sređen naučno niti donosi pravu i potpunu sliku naše etnografije, a to je ono što bi nam trebalo pre svega.

* * *

Niko ne kaže da profesori univerziteta u našoj zemlji ne uživaju veliki, naročiti ugled. Kao retko koji red intelektualaca, oni su uzdignuti na najviši pijedestal opšteg uvažjenja. I doista, i to treba u interesu zemlje.

Strogo treba čuvati ugled te jedne od najvećih prosvetnih institucija u našoj zemlji.

Ali, specijalno, naš narod očekuje, i mora da očekuje, inicijativu od svojih prvih, najčuvenijih prosvetnih radnika ne samo inicijativu nego i akciju i rad na ustanovljavanju i podizanju kulturnih institucija, koje bi bile konzervatori prošlosti i slave našega naroda.

Zašto da profesori univerziteta ne daju planove čuvanja nacionalne prošlosti? Zašto da ne postoje zakoni, koji će omogućiti da se sačuvaju tradicije našega naroda? Naš nacionalni lik? Narodni praznici? Igre?

Nikako ne treba gubiti iz vida značaj vaspitanja omladine kroz našu prošlost. Uspomene i svetinje prošlosti ne treba dati u ruke strancima, da nas oni opisuju, iznose. Ne čini to ni jedan drugi kulturni narod na svetu.

Posledice takvoj prepuštanja narodnih tradicija strancima vide se jasno iz knjige dr. Edmunda Schneweissa: Grundriss des Volksglauben und Volksbrauchs der Serbokroaten (izd.

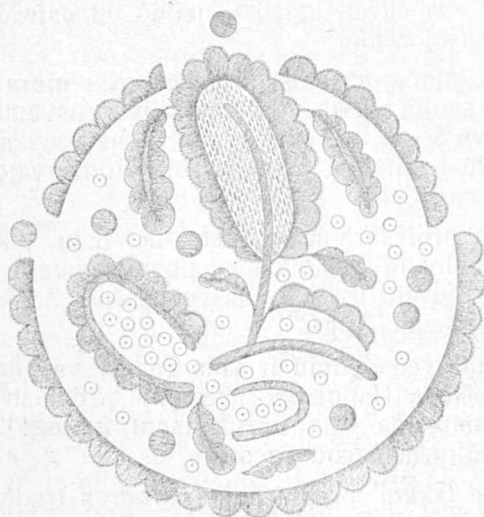
Družba sv. Mohorja — Celje 1935): „Serbokroaten“ — a treći brat Slovenci? Več u naslovu knjige učinjena je nekorektnost. A tek u sadržaju?

Baš Slovenci imadu naročito mnogo osećaja i ljubavi za tu svetlu o ošlost našu. Da navedem samo primer g načelnika grada Ljubljane Ede Jarca, koji je vanrednim trudom i umećem (god. 1934) izneo narodne igre sviju Jugoslavena prilikom festivala i to na način, koji bi morao biti za primer svima nama počam od univerziteta do seoskih opština i škola.

Evo deo toga sjajnog i vrlo uspelog programa, kako ga g. Edo Jarc meni iznosi za ljubljanski festival:

Dovoljujemo si Vas opozoriti, da bo festival slovanskih narodnih plesov predstavljaj ne samo mogočno manifestaciju vseslovanske vzajemnosti, temveč, da bo tudi v tujsko-prometnem oziru zelo pomembna narodna svečanost ker bo privabil veliko število gostov iz inozemstva v Jugoslavijo in iz naše države v Ljubljano. Ta narodna svečanost bo še tembolj pomembna, ker bomo Jugoslovani n. pr. na pobudo ljubljanske mestne občine svoja številna narodna kola letos prvič organizirano pokazali in bo zaradi tega ta slavnost folkloristično velopomembna. Vsaka plesna skupina bo predstavljala senzacijo zase, pa naj bo iz naše države ali pa iz inozemstva.

Zelo nam boste ustregli, če boste priobčili v Vam dostopnem časopisju članek o plesni skupini iz Novega Sada, ki jo vodi dr. Jan Bulik itd. Zelo nas bo veselilo če boste s kupino iz Novega Sada tudi Vi odpotovali. Itd. Takvih bi nam gradonačelnika više trebalo!

Kako sam postala pisac?

Nije to bilo ni po kakvom unutarnjem pozivu ni iz želje za slavom, nego baš od nevolje. Još u školi drugarice su me prozvale „pesnikom“, jer sam za sve školske svečanosti sastavljala čestitke, recitacije i aktovke, ali ja zato nisam bila uobražena. I posle kao učiteljica nije mi ni nakraj pameti bilo, da nastavim pisati pesme ili što drugo. Videla sam vrlo dobro, da je moje znanje i pored skroz odličnih diploma, vrlo oskudno i površno i da treba još mnogo da učim. Svaki put kad nam je strogi nadzornik došao, drhtala sam kao dete, jer prošlog veka u doba patrijarhalnog poštenja, devojke nisu mislile ni na kakav seksopil u zvanju. Tako je bilo i one sudbonosne godine. Na sednici, koju nam je posle inspekcije nadzornik održao, dodeli on baš meni pohvalu i nagradu iz nekog fonda (25 forinti i 25 novčića) Sav kolegijum od 13 lica začudi se toj senzaciji, a najviše ja! Nagrada i pohvala donela mi je međutim odmah animoznost svih kolegica, koje su me dosad volele, čak i onih kolega, koji su mi se dosad pomalo udvarali. Upravitelj pro našao je odjedared da nemam u školi discipline, da nisam bila u crkvi (a jesam), da neke moje učenice idu na igranke itd. Tako svaki dan nešto drugo. Puna pedagoških grešaka — ko pas buva. Prvo bolno razočaranje, a žive duše nemaš da se izjadaš! To mi je gurnulo pero u ruke i ja napišem alarmantan članak pod naivnim naslovom: „Mlada učiteljica u 19 veku...“ Potpišem se sa „Golubinka“, mesto ne kazah i pošljem ga odvažno u jedan od najvećih tadanjih pedagoških listova. Članak je štampan *одмах* i moj kolegijum prepoznade se na dlaku, dok sam ja poduzetno digla glavu.

Zamračena i smrznuta atmosfera oko mene. Šta sad?

Saputalo se oko mene zloslutno, muklo, držale se sednice, dogovori, pisanije i oni svi, 13 njih udri po meni jednoj. Udariše bome na punu moju adresu u „Priposlanom“. Ali su računali bez birtaša. Moj urednik ne samo da nije štampao njihov odgovor, nego ih je još javno izgrdio, jer da su sami istrčali pred rudo i priznali se tako krivcima. Nasrću sada kukavički njih 13 na jednoga. Kako je urednik bio na vrlo visokom položaju — posle toga obrisača niko više ne mrdnu. Trinaest loša me ubiše Miloša. A mislili su me uništiti onako, kako Krleža to opisuje: *кврц* i nema je više!

Ja sam posle toga dobila bolje mesto, hvala mome peru. I jaku veru u pravednost ljudsku. Dabome i samopouzdanja dobru dozu. Od onda radila sam marljivo perom. Iako su mi radovi bili mladenački naivni, ipak su doneli svežinu u suhoparne pedagog. listove (i prevode iz nemačkoga) onoga doba. Sa svih strana tražili su urednici da radim, a najviše vladin tajnik iz Bosne (licemerni Dlustuš Ljuboje), koji je za svoj veliki list revno kupio dobra imena iz preka. Meni je laskajući mi silno, pisao svake nedelje i slao mi knjige, toliko mu se je

dopao moj idealizam i oduševljena ljubav za narodne ciljeve i za sve što je lepo. Zato sam skoro prešla sasvim u Bosnu, gde sam sa 27 godina već bila upraviteljica više djevoj. škole, opet zahvaljujući mome peru i radu književnom Drugih veza nikad nisam imala. Da je Dlustuš zaista bio onaj čovek, pun vrlina i nesebičnog idealizma, kakav mi se pokazao, nebi me već za tri godine stiglo gorko razočaranje i — penzija. Naterao me na rad, a onda me ostavio na cedilu. Najveći moj protivnik bio je tada poznati hrv. pisac Vladimir Treščec, (dva romana) Srbožder i intiman saradnik i veseo drug austriskih barunića, koji su zlostavljali narod u Bosni. Otac mu je bio šef Prosv. Odeljenja, brutalan bez mere. Onda znate... (Str. 5)

Moj dobri muž voleo je i cenio moj književni rad, ali ja sam pisala samo onda, kad njega nije bilo kod kuće i kad nisam imala drugoga posla ili društvenih obaveza. U „UJEZE“* nisam nikada odlazila, tu sam mišljenja istoga kao g. Nušić.

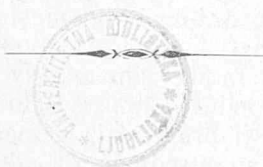
Dali sam zarađivala kao pisac?

Jesam, možda više nego stotine drugih naših ljudi i žena od pera Najviše dabome od stranih listova, a manje od naših.

Posle oslobođenja, osiromašena ratom (str. 32) samo svom književnom i nacionalnom radu imam zahvaliti, što sam odmah reaktivirana bez da se je tražilo, da ponovim ispite (a bila sam u mirovini 16 godina.) I sada (u starosti) Ministarstvo Prosvete naredilo je, da radim samo 6 časova nedeljno (još pre 7 godina), ceneći moj književni rad, kojim služim ugledu i časti otadžbine radeći po stranim listovima. (Vidi str. 23—30, 49, 50, 54, 56).

Moje neprestano bavljenje naukom i duševnim radom očuvalo mi je izuzetnu telesnu i duševnu svežinu (sem vida, koji mi je slab od poroda, što me ipak u radu ne smeta). Da me nisu uvek tražili, bez sumnje da bih ostavila pero odavno. Ovako, dok me trebaju, radim i dalje. Odabirala sam uvek teren, na kome niko drugi pre mene nije radio. A posle mene: Ko zna bolje — široko mu polje!

Mome peru imam zahvaliti i zauzimanje za me g. bana Dragosava Gjorgjevića i g. načelnika Prosv. odeljenja Dušana Jakšića, koji su me obranili od nepravednog postupanja nekih žena onoga tipa, koji unose svuda svoje crveno obojene prste (simbol krvi). Uvek sam se tešila: **U borbi je život — u radu je spas!**

* „UJEŽ“, satirična komedija o Ujedinjenim Jugosl. Emancipovanim Ženama, od Branislava Nušića (g. 1935) davala se sa velikim uspehom i uz žučni protest pogođenih žena.